N°. 23. Donderdag 17 Augustus 1905. 5de Jaargang.

HET KOLONIAAL WEEKBLAD

Orgaan der Vereeniging

OOST EN WEST.

Abonnementsprijs per jaar.

Vrij aan huis of franco per post binnenland *bij vooruitbetaling*. f 1.50
Voor Oost-Indië en het Buitenland » 2.50
Afzonderlijke nummers. . . . » 0.05

Prijs der advertentiën.

Per regel			f 0.10
Bij plaatsing van 300 regels			- 0.09
»	»	» 1000 »	- 0.08
»	»	» 3000 »	- 0.07

Mededeelingen of **Ingezonden Stukken** moeten worden geadresseerd „aan de Redactie-Commissie", en gezonden aan den *Voorzitter*, G. E. V. L. VAN ZUYLEN, **7a Heerengracht** of aan den *Secretaris*, H. L. VORSTENBOS, **42 Witte de Withstraat**, beiden Den Haag.

Voor de **Administratie**, ook wat betreft **Abonnement** en **Verandering van woonplaats**, wende men zich tot den Heer W. VAN DER ZIJL, **212 Riouwstraat**, voor **Advertentiën** tot de Uitgevers-Maatschappij „HET GEMEENSCHAPPELIJK BELANG" ***NIEUWE MOLSTRAAT 20***, beiden Den Haag.

Dit nummer bestaat uit Twee Bladen.

Het hoofddoel der Vereeniging is:

Het verspreiden van populaire kennis omtrent onze Indiën onder gansch het volk en het bevorderen der welvaart in die gewesten, om zoodoende en ook door het verleenen van onderlinge hulp, ware belangstelling en liefde te kweeken tusschen Nederland hier en ginds.

Het lidmaatschap bedraagt f 1.50 tot f 5.— 's jaars, (voor Indië en het buitenland minstens f 2.50).

Zij die f 5 of meer contribueeren of een gift in ééns schenken van f 100, zijn donateur(trice).

Aan alle donateurs en leden wordt kosteloos en franco het Weekblad toegezonden. Een Inteekenbiljet voor het lidmaatschap vindt men op de 4de pag. van het Hoofdblad.

Inhoud van dit nummer.

Rookmaaker. †

Den 10n Augustus overleed te 's Gravenhage, in den ouderdom van 56 jaren ons gewaardeerd medelid de heer **Hendrik Roelof Rookmaaker**, in leven gepensionneerd assistent-resident in Oost-Indië, het laatste te Tebing-Tinggi in de Residentie Palembang.

Na terugkeer in het Vaderland heeft R. zich verdienstelijk gemaakt door het schrijven van zeer degelijke stukken over de Indische huishouding, terwijl hij ook enkele malen als spreker optrad. Bij ondervinding wetende, hoe de koelieordonnanties soms aanleiding geven tot onjuiste toepassing heeft hij met welsprekendheid op verbetering in die richting aangedrongen.

Zijn groote kennis der Inlandsche huishouding en samenleving bleek toen het Koloniaal Museum hem bij een prijsvraag over de sirih en het sirihkauwen als hoogste belooning de gouden medaille toekende.

Door zijn eenvoud en bereidwilligheid om dienst te bewijzen had hij daarbij veler sympathie.

Wij wijden een woord van rouw aan zijne nagedachtenis.

Kolonisatie van Europeanen in de tropen.

Dit onderwerp is nog al actueel. Zooals uit ons weekoverzicht blijken zal, had de van Dag tot Dagschrijver van het *Alg. Hbld.* het er onlangs over, naar aanleiding van en ten vervolge op een voorafgaande mededeeling, betreffende een onderzoek van wege de regeering der Vereenigde Staten naar den invloed van het tropisch klimaat op den blanke in de tropen. De heer van Balen hamerde in de *Telegraaf* weer op het oude aanbeeld van vestiging van nederlandsche gezinnen in Suriname, onbewust nog van de plannen, waarvan het surinaamsche bestuur zwanger gaat, gelijk uit de jongste berichten bleek, die uit Paramaribo tot ons kwamen.

Er is over dit onderwerp reeds veel geschreven, ook in dit blad, zoowel door vóór- als tegenstanders van het denkbeeld der mogelijkheid eener duurzame vestiging van blanken in de tropen. En het zal voor onze lezers wel duidelijk geworden zijn, dat wat ons betreft wij ons aan de zijde der vóórstanders scharen, die, zooals gouverneur Lely in zijn Memorie van Toelichting op de te Paramaribo ingediende ontwerp-verordening betreffende het nemen eener proef met de vestiging van nederlandsche boerengezinnen in Suriname, aanduidde, van oordeel zijn, dat de hierbedoelde kolonisatie een open vraag is, waarop noch de wetenschap, noch de geschiedenis van reeds genomen proeven een beslissend antwoord heeft gegeven, een vraag dus, waarop alleen een nieuwe proefneming het antwoord zal kunnen geven, maar die ten aanzien van zulke proefneming op 'n gunstige uitkomst meenen te mogen rekenen op grond van wat gevonden werd door onderzoekers van naam, in wier voetspoor we ook het medelid onzer Vereeniging, Dr. Breitenstein, zagen treden op grond van diens veeljarige, wetenschappelijke ondervinding in de tropen.

Dit neemt niet weg, dat we ons toch verplicht achten de zaak van verschillende kanten te blijven bekijken. Was het ons aangenaam acte te nemen van het schrijven van den heer van Lennep, die aan den heer Boissevain in tegenstelling van de, door dezen in zijn blad geciteerde ondervinding door de Amerikanen op de Philippijnen opgedaan, op grond van zijne onafgebroken een-en twintig-jarige ondervinding op Java opmerkte, dat de Europeaan, hij moge blond, donker, mager of volbloedig wezen, het zeer wel in de tropen kan uithouden bij geregelde levenswijze, wij meenen ons ook elders te moeten orienteeren, en gaan nu, om zoo te spreken, eens bij den duivel te gast, in diens qualiteit van «Geist, der stets verneint.»

Sedert eenige jaren is reeds een proefneming als hiervoren door ons bedoeld in vollen gang. Zooals men weten zal, is in de latere jaren, doch hoofdzakelijk nadat door totstandkoming der unie in 1900 van de verschillende koloniën op Nieuw Holland en Tasmanië tot een australisch gemeenebest de weg voor gemeenschappelijke actie was gebaand, daar de quaestie der uitsluiting van de gekleurde rassen op den voorgrond getreden om tot een blank-Australië te geraken. Nadat in 1892 het Parlement van Queensland had moeten terugkomen op zijn in 1885 genomen besluit om na 1890 geen toestemming meer te verleenen voor den invoer van inlandsche werkkrachten ten behoeve van de suiker-cultuur in de tropische gewesten van dien staat, werd in de maand December van het jaar 1901 door het inmiddels tot stand gekomen australisch Parlement gedecreteerd, dat, te beginnen met 1 April 1904, geen Zuidzee-eilander, tenzij bij wijze van uitzondering en onder bijzondere voorwaarden, meer in Australië zou mogen binnenkomen en dat alle overeenkomsten met inboorlingen in de maand December van het jaar 1906 zouden afloopen. Teneinde nu in het dientengevolge te verwachten gebrek aan werkkrachten voor de suiker-cultuur te voorzien, werd bepaald dat aan rietplanters, die uitsluitend blanke arbeiders tewerk stelden, tot het einde van 1906 eene premie, ten bedrage van 4 shillings 8 pence = f 2.80 per ton zou worden uitgekeerd. Men kan dus zeggen dat sedert 1901 eene proefneming in gang is in de suiker-districten van Queensland ten aanzien van het tewerk stellen van blanke arbeiders in de riettuinen.

Laten wij nu eens hooren wat de australische briefschrijver van de *Times of India*, als imperealist een tegenstander van de in het Gemeenebest heerschende strooming, waarvan de blank-Australië-leuze een uitvloeisel was, omtrent de resultaten van bedoelde proefneming opmerkt:

«Er is voortdurend gezegd, dat de blanke geen werk kan verrichten in de riettuinen, maar éene uitkomst van het bezoek aan den suikerstaat (door eene parlementaire commissie) is wel dat de indruk steeds meer gevestigd werd, dat het werk, zeer wel door blanken kan worden verricht, maar op groot gevaar van physieken ondergang. Naar het getuigenis van Dr. G. T. Lloyd, die 15 jaren te Mackay praktiseerde en dus geacht kan worden eenigszins op de hoogte te zijn, zou de blanke in Mackay eene neiging aan den dag leggen om te degenereeren. «Tenzij schikkingen worden getroffen", zeide hij, «waardoor alle blanken in de tropen genoeg kunnen verdienen, om zichzelven comfort te verschaffen in zulke mate, dat men haast van weelde zou kunnen spreken, of om na een zekeren termijn een beter klimaat te kunnen opzoeken, zullen wij steeds een constanten achteruitgang kunnen waarnemen.» Het is onmogelijk, zegt hij, voor een blanke vrouw, gemiddeld genomen, om in de tropen het gehuwde leven te leiden, zonder daardoor ten onder te gaan, tenzij zij nu en dan een meer gematigd klimaat kan opzoeken. Hij beschrijft de huizen der armen, in het bijzonder die van plaatijzer gebouwd, als ovens gelijk. Het geheele oostelijke kustdistrict, van Mackay tot Cairns, waar de suiker-industrie op groote schaal wordt beoefend, wordt beschreven als «min of meer een turksch bad gedurende het heele jaar.»

Zoo oppervlakkig schijnt deze uitspraak verre van gunstig voor het denkbeeld eener kolonisatie van Europeanen in de tropen, maar men vergete niet dat deze quasi-proefneming onder de meest ongunstige omstandigheden plaats heeft.

Men zet hier den blanke gerecruteerd uit elementen, zooals vorengenoemde correspondent opmerkte, naar het zeggen van betrouwbare rietplanters, zich te buiten gaande aan sterken drank, aan het werk in de riettuinen, zij aan zij met Kanakken, Hindoes en Chineezen, in een heet klimaat en in een huisje opgetrokken van gegalvaniseerd ijzer, dat de hitte van den dag nog tot diep in den nacht uitstraalt, om daarin weder op zijn verhaal te komen na vermoeiende dagtaak.

Is het wonder dat de menschen het dan afleggen? En toch zijn er blijkbaar nog velen, die het niettegenstaande al die ongunstige omstandigheden weten vol te houden, waar er alleen sprake is van «groot gevaar van physieken ondergang.» Kan men dan niet met zekeren grond van recht verwachten, dat wanneer de ongunstige omstandigheden worden vermeden, de kolonist, uit geschikte elementen gekozen, niet als ondergeschikte maar als meester op den eigen grond vertoevend, in eene voor het klimaat passende woning dat groote gevaar zal weten te omzeilen? Wij gelooven op deze vraag zonder eenige aarzeling een bevestigend antwoord te kunnen geven, waar het mogelijk is om op eene onderneming als Bundaberg in Queensland naast 333 tot 286 Kanakken en 94 Hindoes, 325 tot 588 (in den maaltijd) blanken te werk te stellen, niet alleen als opzichters, bazen en zoovoort, maar ook en wel hoofdzakelijk als ondergeschikte arbeiders.

Het eenige ernstige bezwaar tegen europeesche kolonisatie in de tropen in de uitlatingen van den, hiervoren aangehaalden australischen deskundige, zou o. i. gelegen zijn in de, door hem aangevoerde quaestie der voortteling, maar we weten uit de, indertijd door den heer Dr. Breitenstein voor de leden onzer Vereeniging alhier gehouden voordracht, dat andere medici, met nog langere ondervinding uit de practijk in de tropen dan de heer Lloyd, daaromtrent minder pessimistische opvattingen hebben.

Alles en alles te zamen genomen, begon o. i. juist van Queensland de victorie der europeesche kolonisatie in de tropen. Men doe het slechts beter en de uitkomst zal daarnaar wezen.

Week-Overzicht.

De berichten omtrent de Boni-expeditie blijven gelukkig nog steeds gunstig luiden. Het blijkbaar door de Boniërs niet verwachte, beslissende succes, dat onze troepen bij de landing in de nabijheid van Badjowa ten deel viel, blijkt in zijne gevolgen gunstig te werken, zoodat de groote meerderheid van het bonische volk en zijne hoofden afziet van verder verzet tegen onze wapenen. De rijksbestierder en vier anderen van de zeven leden tellende hadat, hebben zich reeds onderworpen en ook de rijkssieraden zijn ter hand gesteld aan den commandant der expeditionnaire troepenmacht, kolonel van Loenen, die dus op dit oogenblik uit dien hoofde in de oogen van het bonische volk met het vorstelijk gezag is bekleed.

Kan dus thans het verzet van Boni als afdoende gebroken beschouwd worden, de taak onzer expeditionaire macht is hiermede niet beeindigd, waar er tengevolge van onze houding in de laatste decenniën tegenover hoofden en volk van Zuid-Celebes aangenomen nog zooveel brandpunten van verzet in die streken worden aangetroffen, en met name in het bergland Lamoeroe onzen troepen wellicht nog een moeilijke taak wacht.

Zuid-Celebes blijft nog steeds onze volle aandacht verdienen.

De kabinetscrisis, welks spoedige oplossing een oogenblik ernstig in gevaar scheen te zijn gebracht door het terugtreden van de heeren Jhr. Mr. de Marees van Swinderen en professor van Hamel, schijnt nu toch eerlang tot het verleden te zullen behooren, waar zelfs de *Nieuwe*, die na het eerste bericht een arnhemschen collega voorbarigheid verweet omdat deze het een en ander omtrent de vermoedelijk aanstaande ministers mededeelde, nu zelve de doopceel lichtte der aanstaande Excellenties, waartoe, gelijk men weet, de heeren Mr. de Meester en Mr. Fock zouden behooren, de eerste volgens de laatste berichten zelfs als tijdelijk voorzitter van den ministerraad.

Zou het er nu eindelijk heusch van komen? Een paar jaar geleden is het nu al, dat met de meeste beslistheid werd bericht, dat met den bouw van het sanatorium op het Yang-plateau eerlang een aanvang zou worden gemaakt. Nu heet het weer, dat we dit spoedig zullen kunnen tegemoet zien. Het terrein daartoe benoodigd en een oppervlakte van 1800 bouws beslaande, zou reeds in erfpacht zijn bekomen en het kadaster bezig zijn de grenzen vast te stellen.

Java begint in het teeken der kunst en wel in het bijzonder van de tooneelkunst te staan. Nauw stond de heer Brondgeest gereed om met een nieuw ensemble de reis naar Java te ondernemen, waarheen hij dan ook weldra zal vertrekken, of daar dook het bericht op, dat zelfs de heer Louis Bouwmeester er ernstig over dacht om met een gezelschap den evenaar over te steken en zijnen landgenooten in de tropen de eer te gunnen om Neerlands grootsten acteur in hun midden te zien en mogelijk te behouden. Het *Alg. Hbl.* toch, van de desbetreffende geruchten hoorende, deed navraag bij den heer Bouwmeester, die toen mededeelde, dat hij werkelijk voornemens was om in het begin van October of zoo mogelijk reeds in September, met een gezelschap van 18 personen naar Indië te vertrekken, om daar minstens een jaar te blijven, den eersten tijd te Batavia, daarna te Soerabaja en zoo verder, terwijl de in dat jaar te behalen uitkomsten van grooten invloed zouden wezen op de beslissing ten aanzien van de vraag, of hij al dan niet voor goed in Indië zou blijven.

Uit de Pers. De suikerbelasting in Indië. *Nieuwe Cour.* van 1 en 2 dezer. Boni. *Telegraaf* van 9 dezer. Kolonisatie van Europeanen in de tropen. *Alg. Hbl.* van 9 dezer en *Telegraaf* van 10 dezer. Javaansche bestuursambtenaren. Indische 2e luitenants. *Alg. Hbl.* van 7 en 11 dezer.

Bij vergissing bleef in ons vorig weekoverzicht de vermelding van de interessante beschouwingen der *Nieuwe* over de aangekondigde plannen betreffende een suikerbelasting in Indië achterwege.

Het blad schreef dan o. a.

„Het denkbeeld om een belasting te heffen naar de meerwinst is niet nieuw en werd reeds nedergelegd in het ontwerp eener suikerbelasting, dat door den minister Van Dedem in November 1893 ter overweging aan de Staten-Generaal werd toegezonden tegelijk met een ontwerp-wet tot afschaffing van de uitvoerrechten op de suiker. Beide voorstellen werden in de Tweede Kamer verworpen, maar de schorsing der uitvoerrechten werd eenigen tijd later (wet van 20 April 1895) vastgesteld.

Komt het nieuwe, thans gepubliceerde ontwerp, in tegenstelling met het oude, met dit laatste overeen voor zooveel betreft het beginsel, dat de belasting zal worden berekend naar de exploitatiewinst, in andere en zeer belangrijke opzichten vertoont het groote afwijkingen."

Zoo zouden volgens het nieuwe ontwerp ook de kleine inlandsche industrieelen hun aandeel in deze nieuwe belasting moeten bijdragen. In het belang der zich ontwikkelende inlandsche suiker-industrie, zoowel als met het oog op het feit, dat de inlandsche ondernemer voor de inkomsten uit zijne fabriekjes wordt aangeslagen in de bedrijfsbelasting, acht het blad het gewenscht deze categorie van ondernemingen vrij te stellen van de belasting.

Eveneens acht het zulk eene vrijstelling gewenscht voor de suiker verkregen uit riet, door de inlandsche bevolking voor eigen rekening geplant en aan den europeeschen fabrikant verkocht.

„Het is in het belang van de bevolking, dat dit meer en meer plaats heeft, omdat zij dan meer en meer zal deelen in de voordeelen, die deze cultuur afwerpt, en daarvoor bestaat geen beter middel dan de suiker van zulk riet afkomstig vrij te stellen van belasting, want dan zal ook de fabrikant trachten de bevolking er toe te bewegen suikerriet op groote schaal aan te planten.

Voor benadeeling van de schatkist behoeft niet te worden gevreesd, want mocht het op die wijze gelukken op Java een volkssuikerriet-cultuur in het leven te roepen van eenige beteekenis, dan zal hetgeen opgeofferd wordt aan suikerbelasting ruimschoots worden vergoed door verhoogde landrente."

Na nog op eenige andere verschillen en gewenschte wijzigingen te hebben gewezen, besluit het blad:

„Op verschillende punten zal het ontwerp daarom nog moeten worden herzien en aangevuld, alvorens het bij de Kamers kan worden voorgebracht; zijn wij goed ingelicht dan is men daarmede reeds in Indië en aan het departement van Koloniën bezig.

Met ingenomenheid maken wij er melding van dat de opmaking hier aan het ministerie heeft plaats gehad na overleg met belanghebbenden in de suikercultuur en dat men in Indië, behalve de Kamers van Koophandel, ook het Algemeen Syndicaat van Suikerfabrikanten de gelegenheid heeft gegeven van zijn gevoelen te doen blijken; deze behandeling van zaken verdient warme toejuiching, omdat daardoor gebroken is met de in de laatste jaren gevolgde geheimdoenerij en de weg is ingeslagen van vertrouwen en loyale samenwerking, de eenige die er toe kan leiden dezen belangrijken tak van landbouwnijverheid op den duur te doen strekken tot nut en voordeel van den Staat, de inlandsche bevolking en de fabrikanten."

De quaestie wat met Boni zal moeten worden aangevangen, nadat de geheele onderwerping zal zijn verkregen, houdt de aandacht in koloniale kringen gaande. In de *Telegraaf* van den 9en dezer komt de schrijver van beschouwingen over de Boni-expeditie tot de conclusie, dat er niets opzit dan het land te annexeeren, eene conclusie, die ook de schrijver over toestanden in Zuid-Celebes in het *Soer. Hbl.* tot de zijne maakte als de meest gewenschte.

Wij voor ons meenen ons ten deze van een oordeel te moeten onthouden. Er hangt te veel af van verschillende omstandigheden ter plaatse zelve, die van invloed kunnen zijn op de te nemen beslissing, welke de voor ons in algemeenen zin minder gewenschte annexatie wel eens noodig zouden kunnen maken. Wij hopen slechts dat het hun, aan wie de beslissing ten deze valt, moge gelukken het rechte middel te vinden, om aan het land in quaestie een toestand van duurzame rust en welvaart te verzekeren en het den weg te openen voor eene gezonde evolutie, waartoe de medewerking der eigen hoofden een eerste vereischte is. Hoe die medewerking te verkrijgen, zij aan het oordeel overgelaten van hen, die op dit oogenblik *kunnen* oordeelen.

In het *Alg. Hbl.* van den 9en dezer maakt de heer Boissevain in een van Dag tot dag melding van een schrijven van den heer van Lennep alhier, die op grond van zijne een-en-twintig-jarige handelsondervinding in Indië tot de conclusie komt, dat het tropisch klimaat den Europeaan, die niet verliederlijkt, gezonden, degelijken arbeid niet verbiedt.

De heer Boissevain erkent de waarde der ondervinding van den heer van Lennep, maar meent dat het door de amerikaansche regeering voorgenomen onderzoek naar den invloed van het tropisch klimaat op den blanken kolonist toch wel zijn nut heeft.

Zijn er niet zooveel gezonde, degelijke jongelieden naar

Indië gegaan om daar, ook zonder dat zij verliederlijkten, hun graf te vinden?

Maar, zoo vragen wij, leveren de statistieken niet het bewijs, dat ook hier in Nederland menig jonge man tusschen de 20 en 30 jaren uit den kring der zijnen wordt weggerukt?

Ook de heer Hendrik van Balen, hij moge sommigen wat al te enthousiast wezen, bepleit op goede gronden de mogelijkheid der vestiging van Europeanen in de tropen, met name van Nederlanders in Suriname. De laatste mail uit Paramaribo bracht ons het bericht van de desbetreffende plannen van het surinaamsch bestuur, welker verwezenlijking echter niet zoo heel aanstaande schijnt, zoodat wij kunnen verwachten, dat de heer van Balen zal trachten zich voor de zaak te spannen en, gelijk hij aankondigde, een beroep zal doen op de nederlandsche kapitalisten en zoo voorts, om een som van een ton gouds bijeen te zien te krijgen voor het nemen eener kolonisatie-proef in Suriname.

In het nummer van den 7den dezer verwijlt het *Alg. Hbl.* met genoegen bij de mededeeling van den heer van Geuns in het *Weekbl. voor Indië*, dat de benoeming van den jeugdigen javaanschen prins tot adspirant-controleur voor dezen een *stepping stone* is voor zijne verheffing binnen weinige jaren tot regent en dat het in de bedoeling der indische regeering zou liggen om geleidelijk de assistent-residenten en controleurs op Java te doen vervallen om plaats te maken voor goed onderlegde inlandsche bestuursambtenaren.

In zijn van Dag tot Dag van 11 dezer breekt de heer Boissevain een lans voor de indische tweede luitenants, om aan dezen het recht te verzekeren, aan hunne nederlandsche collega's reeds toegekend, van eene benoeming tot den naast hoogeren rang na vier jaren dienst als tweeden luitenant.

Oost-Indische Berichten.

Officieel werd in de afgeloopen week bekend dat de bevolking van **Boni** grootendeels teruggekeerd en goed gezind is en dat vijf van de zeven hadat leden zich hebben onderworpen, terwijl nog verder telegrafisch werd bericht, dat door bemiddeling van den opvoeder der prinsen alle rijkssieraden van Boni op plechtige wijze aan den leider der expeditie zijn overhandigd.

Het verzet is dus werkelijk gebroken, daar met de inlevering der rijkssieraden men gerust kan zeggen dat de oorlog is afgeloopen. Van verraad of list is dus zoo goed als zeker geen sprake meer, hoewel voorzichtigheid een gebiedende eisch blijft.

Het succes is zeer zeker buitengewoon snel en volledig geweest en zal, zooals de *N. Ct.* terecht schrijft, **ongetwijfeld een diepen indruk maken op de overige rijkjes van Z.-Celebes, zoodat te verwachten is, dat, nu zij het bolwerk van hun verzet hebben zien vallen, geen harde slagen meer noodig zullen zijn, om hen te doen begrijpen welke plaats hun in het verband van het gouvernement Celebes toekomt.**

Moge het verder verloop der zaken in Boni even gunstig zijn en het einde van den strijd spoedig tegemoet gezien worden, opdat orde en rust weldra wederkeeren.

Uit Weltevreden werd aan de *Sum. Post* geseind, dat de besluiten tot verleening van **mijnconcessies** en de reorganisatie van het **rechtswezen** in Atjeh in bewerking schijnen te zijn. De regeering overweegt de heffing van hooge zegelrechten.

Het **Gedanganrapport** is ter beschikking gesteld van het Persbureau en zal aan alle bij dit bureau aangesloten dagbladen worden toegezonden. Het officieele licht over deze treurige zaak zal dus ten volle worden ontstoken, een overwinning, waarmede het *Bat. Hbl.* de regeering geluk wenscht. Spoedig zal met de publiciteit een aanvang gemaakt worden.

Uit Batavia wordt aan de *Deli-Ct.* geseind, dat er plannen zijn gemaakt voor de stichting van een **Pasteur-Instituut** te Kuala Lumpur. Er wordt vermoed dat het bericht zijn ontstaan dankt aan het vragen om inlichtingen aan de Pasteur-inrichting te Batavia.

Kuala Lumpur ligt in Selangor, een dag varen van Penang. Het blad acht 't wenschelijk, indien de inrichting tot stand komt, een overeenkomst te sluiten met de regeering van den F. M. S., om in spoedeischende gevallen, wanneer de reis naar Batavia geen hulp meer kan brengen, lijders aan hondsdolheid uit 't gewest naar Kuala Lumpur te vervoeren, welk vervoer in 2 dagen kan plaats hebben.

De *Deli-Crt.* vestigt in haar blad van 14 Juli de aandacht op een passage in den brief van haren medewerker in de Gajò-Loeös: **Wat doen wij in dat land?**

„Waarvoor worden er zooveel menschenlevens in de waagschaal gesteld?"

Men rekent voor in de vaderlandsche bladen dat de Gajósche grond zeer geschikt is voor verschillende cultures, men ontwerpt in gedachten kabelspoorwegen en een aaneengeschakeld spoorwegnet van Koeta-Radja tot Padang, maar vergeet dat hemelhooge bergen rondom 't land insluiten, zoodat niemand er ooit aan behoeft te denken zulke groote opbrengsten van verschillende producten te verkrijgen dat het de dure vervoerkosten zal kunnen loonen.

Maar is deze beschouwing pessimistisch, wie strijkt met de voordeelen? De inheemsche bevolking zeker niet, want de gelden die deze in handen krijgt verdwijnen met ongekende snelheid in de zakken der opiumverkoopers in casu de Chineesche handelaars. Zeker, de Gajó-landen zijn rijke, vruchtbare streken. Het aantal karbouwen is legio, de rijstopbrengst ontzaglijk.

Dat bleek toen het uit een veiligheidsoogpunt noodzakelijk was de bewoners der pedoesonön Gadjah in de nabijheid van Oreng terug te roepen naar hunne eigenlijke woonplaats, Kotta Lintang. Hoewel de bevolking van Gadjah slechts uit 8 gezinnen bestaat, had zij een voorraad van 40 „koentja" d. i. 19000 K.G. rijst, die natuurlijk met hare andere bezittingen overgebracht moest worden. Maar nog kan niemand eraan denken die overtollige rijst meestal van inferieure hoedanigheid, ten verkoop aan te bieden op de markten buiten dit gewest. En naar schrijvers meening zal die tijd nimmer aanbreken.

Wel is men begonnen met het aanleggen van breede wegen in de vlakte, maar 't zal een reuzentaak zijn bruikbare verkeersmiddelen over de scheidingsgebergten te verkrijgen. De eisch, dat de betrekkelijk zwakke bevolking van Péndéng en Oreng in heerendienst den weg tusschen die beide plaatsen, een afstand van minstens 8 uren gaans door zeer moeilijk terrein, moet aanleggen lijkt de genie, die bekend is met verschillende omstandigheden, een onoplosbaar vraagstuk."

Naar schrijver's meening zal het nieuw gewonnen gebied nimmer eenige waarde krijgen voor een handel naar buiten en zullen de rijke hulpbronnen van dit land nimmer geëxploiteerd kunnen worden voor andere dan locale behoeften. Indien het om militaire redenen niet is, om economische motieven heeft een blijvende bezetting der Gajó Loeös volgens den medewerker van de *Deli-Crt.* geen nut.

Of wij bij onze bezetting van de Gajó Loeös voordeel zullen hebben, zal echter afhangen — zegt de *Deli Crt.* — van een element, dat de schrijver van het vorenstaande heeft verzuimd te noemen.

Hij achtte het onmogelijk, dat de producten van landbouw en veeteelt, waaraan de Gajó Loeös rijk is, een goeden afvoer naar de kust zouden kunnen krijgen. Hoe staat 't echter met de minerale productie? Voortbrengselen van landbouw en veeteelt, groot van volume bij relatief geringe waarde, worden door hooge transportkosten zwaar gedrukt. Indien er echter delfstoffen te vinden waren, die bij een klein volume eene hooge waarde vertegenwoordigen, zou de exploitatie trots hooge transportkosten loonend kunnen zijn.

Op deze mogelijkheid wordt de aandacht gevestigd, omdat binnen korten tijd de geoloog, prof. Volz en de landmeter Otto, die een expeditie door de Pakpaklanden en daaromtrent liggende gebieden hebben gemaakt, met wetenschappelijke bedoelingen, een dergelijken tocht gaan ondernemen in de Gajó-Loeôs, ongetwijfeld even wetenschappelijk bedoeld, maar niet minder geologisch en kartografisch. Ook om commercieele redenen is 't niet van belang ontbloot te weten of geologische nasporingen in de weldra geheel te pacificeeren achterlanden van Atjeh dezelfde betrekkelijke armoede aan edel metaal hebben gedemonstreerd als blijkens zijn rapport werd gevonden in de Noordelijke en kustlanden van Atjeh door den van wege de regeering aangewezen mijnbouw ingenieur.

Aan het beleid van den 2en luitenant **Christoffel** met zijn kranige marechaussées is 't te danken geweest dat door hun optreden schrik en ontzetting onder de bevolking is teweeg gebracht, waardoor zich bijna alles heeft onderworpen, uitgezonderd enkele rondzwervende kleine benden. Het is merkwaardig hoe de vijand, nog enkele weken geleden zoo brutaal, thans zoo gedwee is geworden. Met den val van den Sultan was de oorlog in de **Boven Doesoen** als 't ware afgeloopen.

Met genoegen zal een ieder het bericht vernomen hebben dat de 2e luitenant Christoffel voor zijn talentvol en handig optreden buitengewoon is bevorderd tot 1e luitenant. Wij wenschen hem hiermede van harte geluk.

Sabang en Colombo. De *Deli-Courant* vestigt de aandacht op een opstel in de *Times of Ceylon*, waarin dit blad wijst op de toenemende concurrentie, die Sabang Colombo als kolenstation aandoet.

Sabang is — zegt het blad — een vrijhaven en stoomschepen vinden er alle faciliteiten voor het kolenladen. Te Colombo worden zware havenrechten geheven en moeten allerlei andere kosten worden betaald. De uitgaven vormen er een lange lijst.

De havenrechten bedragen R. 120—, loodsdienst R. 50.—, havenarts R. 10.50, na donker R. 21.—, gezondheidscertificaat R. 10.50, gebruik van een sleepboot R. 15.— te zamen meer dan R. 200.—. Te Sabang zijn al deze uitgaven overbodig. Men betaalt er absoluut niets, maar de kolen zijn er 6 pence per ton duurder, wat een nadeel is.

Daar tegenover staat, dat het schip te Sabang direct aan de pier ligt; er is een goed drijvend dok, water is er zuiver en in overvloedige hoeveelheid te krijgen, en reparaties worden goedkoop uitgevoerd.

Er is ook stil water in Sabangbaai, in tegenstelling met den toestand aan de nieuwe kolenpieren te Colombo.

Sabang is als kolenhaven naar voren gekomen binnen de laatste paar jaren, maar vooral zijn de voordeelen van deze haven gebleken dit jaar, in verband met het groot getal kolenschepen dat de Russische Oostzeevloot vergezelde.

Maar Colombo, vervolgt het blad, zal niet alleen schade lijden. Ook Singapore krijgt een klap. Als een stoomboot Colombo voorbij kan varen en kolen te Sabang innemen is er geen reden waarom ze niet ook Singapore kan vermijden.

Op de thuisreis van het Verre Oosten heeft het z'n voordeel met vermijding van Colombo Sabang aan te doen en zuidwaarts aan te koersen waardoor de onaangenaamheden van de Zuid-West moesson worden vermeden.

Het blad vestigt op dezen staat van zaken de aandacht van het gouvernement. Naar schatting hebben ongeveer 30 tot 40 schepen Colombo niet aangedaan, die zeker verwacht werden dat te zullen doen. Dit feit is zeer belangrijk, wanneer men in aanmerking neemt dat elk dezer schepen behalve provisie 400 à 500 ton kolen zou ingenomen hebben en een aantal hunner voor reparatie gebleven zouden zijn. De locale kolenmaatschappijen voelen de concurrentie van Sabang zeer en het verlies van een deel van het verkeer werkt verslappend op den algemeenen toestand. Het wordt dus tijd voor Colombo de bakens te verzetten en zich op de nieuwe concurrentie in te richten.

De *Sem. Ct.* wijdt in haar „Van Week tot Week" eenige beschouwingen aan de **overbevolking van Java,** en de groote nadeelen dier overbevolking, welke zich op Java geduchter doen voelen dan elders, aangezien heel zijn welvaart voornamelijk van den landbouw afhangt.

De gewone Javaan heeft geen begrip omtrent de wenschelijkheid van beperking in 't huwelijk, en waar nu in sommige residenties de grond door gebrek aan bemesting door de minder intensieve bewerking of door andere redenen uitgeput raakt, waar geen Europeesche industrie — bijv. de suikerindustrie — den Inlander te hulp komt en de aanwas der bevolking steeds buiten alle verhouding en ongebreideld plaats heeft, daar ontstaan — zegt het blad — noodwendig zeer ongunstige economische toestanden.

Verbetering is slechts mogelijk door het scheppen van nieuwe bestaansmiddelen, dan wel door immigratie. Van 't eerste is voorloopig geen sprake, ergo blijft slechts immigratie over, een zaak, die reeds lang op 't regeeringsprogram staat, maar welker oplossing en uitvoering, stuitende op tal van moeilijkheden, tot heden weinig gevorderd is.

Landverhuizing *en masse* kan niet aan 't particulier initiatief, uit den aard der zaak winst zoekend, worden overgelaten, de inlander zou maar al te zeer 't kind van de rekening worden.

Landverhuizing, bijv. naar Zuid-Sumatra, moet regeeringszaak zijn, want de Staat alleen kan millioenen aan immigratie ten koste leggen, met 't oog op de belangen van land en volk. Landverhuizing moet plaats hebben dessa's-gewijs. Gehechtheid aan den geboortegrond van den Javaan, zal zich toch meer doen gevoelen ten opzichte van de naaste omgeving dan tot het land. Verplaatst dus den Javaan met heel zijn omgeving, zijn dessabestuur en zijn instellingen naar elders en hij zal zijn oude zeden en gewoonten blijven volgen en nauwelijks weten dat hij in den vreemde is.

Nooit toch is de onmogelijkheid aangetoond van een immigratie van den Inlander *en masse en dessa's-gewijs*; nog nimmer is tot heden een ernstige en goed voorbereide proef genomen.

Het plan van den heer Ligtvoet leed aan sterk optimisme en was te duur; het verarmde Indië mag niet belast worden met een honderd millioen voor spoorwegen, waarvan het nut problematisch, het welslagen twijfelachtig is. Dit plan is dan ook door de regeering voorloopig op zijde geschoven en neemt zij thans een proef met immigratie van uit Bagelen naar de Lampongsche districten.

Het is een vruchtbaar rijk land, geschikt voor alle cultures, met overvloed van water. De Lampongs zijn 533,3 vierk. geogr. mijlen, gelijk heel Nederland, met een bevolking van nog geen 143.000 zielen of 260 op de vierk. g. mijl.

Met de leiding dezer toekomstige immigratie en émigratie is belast Raden Toemenggoeng Tirtokoesoema, een goede en uitstekende keuze zegt het blad, en toch is er opnieuw kans op mislukking en wel door onwil van de bevolking. Van verschillende zijden werd hieromtrent aan 't blad bericht en het duidelijkst wordt zulks uit Keboemen geschetst.

De districtshoofden hebben de officieele opdracht gekregen, naar geschikte Inlanders te zoeken, die de hoofden van Javaansche huisgezinnen in die streken kunnen opwekken tot immigratie naar de Lampongs op 's lands kosten. Elke landverhuizer mag zijn gezin, ouders, familieleden, w. o. gebrekkigen, medenemen, zoodat niets hem weerhoudt te vertrekken, behalve zijn kluis, waar toch niets aan te bederven valt.

Aan den voet van den Boekit Sawah en het daaraan verbonden Barisangebergte of aan de boorden van de Masoedji-rivier, dan wel in de ommelanden van Telok Betong kunnen zij volksplantingen stichten onder eigen hoofden, die dan niets uit te staan zullen hebben met de Lampongsche kampong- of soekoehoofden, maar niets kan baten, geheel vrijwillig krijgt men hen niet naar het nieuwe land. Er is weinig animo tot verhuizing, dwang kan men niet uitoefenen en zelfs „printahs aloes" zijn ongewenscht. Zij denken dat 't te doen is om koelies te krijgen en hebben geen begrip van landverhuizing. De koelie-werwers worden gewantrouwd; daarom kan misschien — zegt 't blad — de tusschenkomst van de Inl. ambtenaren, die door de bevolking 't best begrepen en 't meest vertrouwd worden, een invloed ten goede op hen uitoefenen en hen tot andere gedachten brengen. Het zou jammer zijn, eindigt 't blad, als deze proef door onwetendheid der bevolking mislukte.

Naar aanleiding van de in der tijd door den heer Engelenberg, assistent-resident, in het Indisch genootschap gehouden voordracht, waarin door hem werd aangedrongen om ook in Indië, wat de vorstendommen van Midden-Celebes en andere gewesten betreffen, een begin te maken met het verleenen van zelfbestuur, voor zoover dit mogelijk is, met aansluiting aan bestaande toestanden, tot voorbereiding van de meerdere zelfstandigheid der verschillende bevolkingen in onzen archipel, acht het *Bat. Nbl.*, met 't oog op deze nieuwe richting in de koloniale politiek, het niet te onpas de aandacht te vestigen op **de proeve eener constitutioneele regeering**, zooals die in Britsch-Indië bestaat.

Zooals bekend, is onlangs weer in Britsch-Indië een langdurig congres gehouden, waar aanzienlijke Hindoes uit allerlei gewesten grondige studiën hebben geleverd omtrent den politieken, economischen en maatschappelijken toestand van hun land en getracht hebben een gemeenschappelijke gedragslijn te bepalen betreffende de voornaamste hervormingen, welke in verband met deze toestanden wenschelijk en mogelijk zijn.

Zonder moeite kwam men tot eenstemmigheid omtrent het punt, dat van de 420 protectoraten, vazal- of schatplichtige staten, in geen enkele op dit oogenblik de constitutioneele regeeringsvorm zou ingevoerd kunnen worden, tenzij in bescheiden mate, waarin deze regeeringsvorm reeds in Maïsjoer (Mysore) bestaat.

Het Maïsjoersche systeem wordt door de Indische hervormingsgezinden geschetst als de beste en misschien de eenige regeeringsvorm, waarnaar al de vorstendommen van Voor-Indië kunnen streven, om zonder schokken uit hun ouden feudalen toestand tot een meer modernen staatsvorm over te gaan. Naar dit model wil tegenwoordig een hervormingsgezind radja zijn staat inrichten, de radja namelijk van Travancore, een schatplichtigen staat van het presidentschap Madras, met 3½ millioen inwoners.

Maïsjoer is in alle opzichten het belangrijkste der zes niet schatplichtige staten, die rechtstreeks onder den onderkoning staan.

Er zijn in B. I. 120 vazalstaten, 170 schatplichtige en 130 onder-schatplichtige staten, welke laatste afhankelijk zijn van den Maharadja van Baroda.

Twee derden van de bevolking van Maïsjoer leven van den landbouw, doch de industrie begint er zich wel te ontwikkelen, dank zij het gebruik, dat men er maakt van de waterkracht, waardoor electriciteit wordt voortgebracht. Men vindt er goud-, koper-, ijzer- en diamantmijnen; groeven, waar graphiet en kool in wordt uitgehouwen; geëxploiteerde bosschen, bepaaldelijk van sandelhout, spinnerijen en weverijen, waar katoen en wol worden verwerkt. Ook wordt er veel vee gefokt. De oostelijke streken zijn verwonderlijk vruchtbaar. Men teelt er allerlei graansoorten, rijst, peper, suikerriet, cacao, koffie, thee, tabak en katoen. Ook wordt er veel indigo en opium verbouwd.

De staat onderhoudt een goed wegennet en een spoorweg verbindt de twee hoofdplaatsen: Maïsjoer, de hoofdstad, waar het civiele en het militaire gezag zijn gevestigd, met 80.000 inwoners en Bangalore met 190.000 inwoners, het middelpunt van den wisselhandel en van de machinefabricatie, de zetel van enkele europeesche ambtenaren en van een handvol sepoys, die er het oppergezag vertegenwoordigen. De handel is voornamelijk gevestigd te Bangalore, maar heeft ook tot zijn beschikking drie groote jaarmarkten, die te midden der ruïnen van Seringapatam gehouden worden. Het economische leven is in Maïsjoer vrij ontwikkeld en draagt in menig opzicht een europeesch karakter, zoodat het niet te verwonderen is, dat er zich een politieke toestand kon ontwikkelen, waarvan slechts oppervlakkige beoordeelaars konden zeggen, dat hij er voorloopig niet thuis behoorde.

Die toestand duurt echter reeds een niet onbelangrijken tijd voort, zooals blijken kan uit het feit, dat de bevolking toebereidselen maakt voor de feestelijke viering van het zilveren jubilé harer constitutie.

De geschiedenis dezer constitutie kan men vinden in het *Bat. Nbl.* van 13 Juli jl.

Wat de verstandelijke ontwikkeling der bevolking betreft, om deze op een behoorlijk peil te brengen, zal er nog heel wat te doen zijn, daar het aantal inwoners, die een of andere taal kunnen lezen of schrijven, nog geen 6 pct. bedraagt. Bijzonder groot is de ontwikkeling van Maïsjoer in constitutioneele richting niet, vooral niet in vergelijking met hetgeen men daarvan in andere Britsche koloniën ziet, zooals Nieuw-Zeeland, Australië en Canada, die men bijna zelfstandige republieken zou kunnen noemen onder Engelands protectoraat, maar zeer belangrijk is het constitutioneele leven van Maïsjoer in vergelijking van hetgeen zich elders in Indië voordoet en voor Ned.-Indië is er in ieder geval — zegt de schrijver — deze les uit te putten, dat de Inlander, mits goed geleid, niet maar altijd door een onmondige zou moeten blijven, onbekwaam om deel te nemen aan de zorg voor zijn eigen huishouding.

Uit het verslag over 1904 van de Kon Paketvaart-maatschappij blijkt, dat de vloot thans bestaat uit 39 passagierschepen, 14 vrachtschepen, 2 hekwielstoomers, tezamen metende 62,323 bruto tonnen, terwijl in aanbouw zijn twee passagiersschepen van samen 4000 en twee hekwielstoomers van samen 200 bruto ton. Geen schepen gingen door zeerampen verloren. Het aantal geographische mijlen, door de schepen afgelegd, bedroeg op gesubsidiëerde lijnen 89,210, op regelmatige diensten buiten contract 220.788, op extra-reizen 47,150, samen 357,148 tegen 356, 413 in 1903. De toename van het particulier vervoer woog ruimschoots op tegen de vermindering der inkomsten uit het vervoer van gouvernements-passagiers. De uitgaven waren daarentegen iets hooger dan verleden jaar, tengevolge van de uitbreiding der vloot, de toename van het aantal reizen en het grootere goederenvervoer.

Bovendien werd in den loop van het jaar de concurrentie nog feller dan vroeger, hetgeen gedurende nagenoeg het geheele jaar tot een tarievenstrijd leidde, o. a. met den Nord Deutschen Lloyd. De laatste strijd is ten slotte door een voor beide partijen bevredigende regeling geëindigd.

Het voordeelig saldo der reizen der stoomschepen bedroeg *f* 1.518.291 tegen *f* 1.370.936 in 1903, *f* 1.612.399 in 1902 en *f* 1.850.499 in 1901.

Voorgesteld werd eene uitdeeling van 7 pct. over het geplaatste kapitaal van *f* 100.000.000. Het dividendbewijs zal met *f* 22.70 betaalbaar zijn.

Aan het verslag over hetzelfde jaar van de **Java—China—Japan lijn** ontleenen wij, dat in het afgeloopen boekjaar met 13 rondreizen werd aangevangen en even zoovele werden ten einde gebracht. De uitkomsten kunnen gerust bevredigend worden genoemd. De schepen hadden op de uitreizen van Ned.-Indië naar China en Japan steeds volle ladingen, tegen wel is waar lage vrachten. Ook op de thuisreizen hadden zij over 't algemeen slechts weinig wanruimte, hoewel zij zich voor een groot deel moesten tevreden stellen met het vervoeren van steenkolen van Japan, tegen zeer weinig loonende vrachten. Het aandoen van Shanghai leverde eene belangrijke schadepost, daarentegen beantwoordde het opnemen van Makassar in de volle route, ten volle aan de verwachtingen. Ook de directe handelsrelatiën tusschen Java aan de eene zijde, China en Japan aan de andere zijde breidden zich blijkbaar uit Ten einde het tijdsverloop van ongeveer vier weken tusschen de vaarbeurten geleidelijk in te krimpen, is een aanvang gemaakt met de daarvoor noodige uitbreiding der vloot door het in aanbouw brengen van het stoomschip „Tjiliwong", dat ongeveer 1000 ton meer zal kunnen laden dan de eerste schepen. De exploitatie-rekening wijst een voordeelig saldo aan van *f* 331.020.475, tegen *f* 42.743.22 over 1903.

Bij de opmaking van dit blad was de indische mail (Ned. dienst) nog niet aangekomen.

Het inlandsch onderwijs in Britsch-Indië.

Verschillende redevoeringen door Lord Curzon, den onder-koning van Britsch-Indië gehouden, geven blijk dat hij een groot voorstander is en een open oog heeft voor het **onderwijsvraagstuk**. Daarvan getuigen o. a. de „University act" en zeker niet 't minst enkele lijvige rapporten, w. i. de vruchten zijn neergelegd van een minutieus onderzoek naar den toestand van het **inlandsch onderwijs** in Britsch-Indië, Aan de hand van enkele dezer officieele stukken geeft C. in de *Sem. Ct.* een beknopt overzicht van het inlandsch onderwijs bij de Engelsche naburen, waaraan wij het volgende hebben ontleend.

Men heeft in Britsch-Indië, Burmah daaronder begrepen, 36 millioen kinderen, die den leeftijd hebben om school te gaan. Van dezen genieten ruim 4.550.000 — wel 4.100.000 jongens en 450.000 meisjes — een of ander onderricht.

Men kan de onderwijs-inrichtingen in 3 hoofdgroepen onderscheiden: nl. die, waar 't ondsrwijs is geschoeid op den leest van het *staatsonderwijs*, welke instellingen door den Staat worden bekostigd, dan wel gesubsidieerd of zich zelf bedruipen; 3,900.000 leerlingen volgen de lessen op deze scholen. Daarnaast heeft men *bijzondere elementaire scholen*, welke niet het onderwijs-systeem van den Staat hebben aangenomen en die door ruim 400.000 leerlingen worden bezocht.

De overigen, ruim 200.000, bezoeken zuiver inlandsche onderwijs-inrichtingen, die gewoonlijk klein zijn en over 't geheel een godsdienstig karakter dragen, scholen in een moskee of een tempel, in de woning van een leeraar of in den een of anderen tuin gehouden worden.

Een groot deel daarvan zijn Koranscholen, waar Mohamedaansche scholieren ijverig passages uit den Koran van buiten leeren; op andere wordt taalonderwijs gegeven en worden de leerlingen ingewijd in de oostersche klassieken.

Men telt ongeveer 2000 inrichtingen met 22000 leerlingen, waar onderwijs wordt gegeven in het Sanskriet. De meeste vindt men in Bengalen. Verder heeft men in Opper-Indië over de 2000 scholen, waar Arabisch of Perzisch wordt onderwezen aan 37.000 leerlingen. In deze inrichtingen geniet de studeerende jongelingschap vrij kost, inwoning en onderwijs. Ook heeft men sommige beroemde centra van meer gevorderde studie. Benares en Navadwip in Bengalen zijn door geheel Indië bekend als de hoofdzetels voor de studie van het Sanskriet en de philosofie, terwijl de faam van Deoband en Khairabad, beroemde scholen voor de Islamitische theologie en het Mohamedaansche recht, zelfs uit Centraal-Azië leerlingen heeft getrokken.

Al deze laatste onderwijsinrichtingen liggen buiten den invloedsfeer van het gouvernement en houden er verouderde methoden van onderwijs op na.

Tot die instellingen voelt zich dan ook alleen het conservatieve deel der bevolking aangetrokken, dat onderwezen wenscht te worden, zooals zijn voorvaderen in de middeleeuwen onderwezen werden en leefden. Onder het meer ontwikkelde, liberaler denkende deel der bevolking is daarentegen eene algemeene strooming ten gunste van het Westersche onderwijs onmiskenbaar waar te nemen.

De eerste groep, het staatsonderwijs, blijkt dus uit de hiervoren vermelde cijfers bijna het geheele terrein te beheerschen.

Men heeft drieërlei instellingen van staatsonderwijs, nl. *primaire* scholen, voor elementair onderwijs, waar geen onderricht in het Engelsch wordt gegeven; *secundaire* scholen, op de meeste waarvan zoowel Engelsch als een of andere klassieke oostersche taal wordt onderwezen en in de derde plaats *hooge scholen*: **colleges**, waar het Engelsch de voertaal is. Van de 3.900.000 kinderen, die in 1902 deze scholen bezochten, volgden 3.200.000 de lessen aan de elementaire, 662.000 die aan de secundaire en 22.000 de **colleges**. Het overblijvende deel bezocht speciale scholen.

De meeste leerlingen der **colleges** en der secundaire scholen leerden een klassieke oostersche taal en 493.000

hunner legden zich toe op het Engelsch.

Uit een vergelijking nu met de cijfers van vorige jaren blijkt dat *in 't onderwijs der inheemsche talen een stilstand is gekomen, terwijl de vraag naar Engelsch onderwijs steeds toeneemt.*

Zoo werden van 1882—1892 niet minder dan 30 eerste klasse-colleges opgericht en in de laatste vijf jaren een 20-tal, waarvan echter geen enkele van groote beteekenis. In 't geheel telt men 140 van dergelijke inrichtingen, w. o. er verscheidene zijn, welke men gerust universiteiten zou kunnen noemen. De toename van 't aantal studeerenden heeft gelijken tred gehouden met de toename van het aantal colleges. In 1887 werden zij bezocht door 8.764 leerlingen, in 1897 door 14.420 en in 1902 door 17.651.

De vermeerdering der *secundaire scholen*, waarop de Engelsche taal wordt onderwezen, is even gestadig en even snel gegaan. In 1897 had men 2.760 van die scholen en in 1902 reeds 3.097, terwijl gedurende dezelfde vijf jaren het aantal leerlingen van 339.704 steeg tot 422.187, een enorme toename, die niet in verhouding staat tot het aantal nieuwe scholen, welke geopend werden.

Met de geschiedenis van het *primair* onderwijs is 't geheel anders gesteld. Ofschoon de Britsch-Indische regeering steeds hare verantwoordelijkheid heeft erkend voor het primaire onderwijs, heeft zij voor 1872 zich toch weinig daaraan gelegen laten liggen. Tusschen 1872 en 1892 werd echter een krachtige schrede voorwaarts gedaan. Het aantal *primaire scholen* steeg van 16.473 tot 82.916 en dat der leerlingen van 600.000 tot over de 2 millioen. Aan 't einde der volgende tien jaren (1892) waren er 97.107 primaire scholen met meer dan 2.750.000 leerlingen. Vijf jaren later, in 1896, had men vrij wel hetzelfde aantal scholen, nl. 97.881, terwijl in 1902 het aantal scholen verminderde tot 92.226 en dat der leerlingen van 3.028.000 tot 3.009.000. Velen van de scholen, welke van de lijst geschrapt of gesloten werden, voldeden ontwijfelbaar niet aan de gestelde eischen, terwijl pest en hongersnood voor een groot deel de oorzaken zijn geweest der vermindering van leerlingen in Bombay. Het *primair onderwijs* echter, dit volgt uit de rapporten en cijfers, is overal, behalve in de vereenigde provincies van Agra en Oudh, stationnair gebleven of vertoont een dalende lijn.

Hetzelfde geldt voor de *secundaire scholen*, waarop alleen de Inlandsche taal wordt onderwezen of althans niet het Engelsch. Van dergelijke scholen telde men in 1897 er 2067 en in 1902 slechts 1935, terwijl het aantal leerlingen vrijwel hetzelfde bleef.

De voorliefde voor de Engelsche taal is gemakkelijk te verklaren; omdat deze taal de sleutel is voor gouvernements- en andere betrekkingen. De studie daarvan is dus niet alleen eene die betaalt, maar eene die onmisbaar is.

Inlandsch onderwijs is ook wel noodig en vereischt, om een plaats in de lagere gouvernements-betrekkingen machtig te kunnen worden, maar dit geluk valt slechts weinigen ten deel van de millioenen, die de primaire school bezoeken.

Om twee redenen schijnt het dat voor deze scholen de periode van stilstand is aangebroken; eerstens omdat onderwijs ook in Engelsch Indië grootendeels een kwestie van geld is en de fondsen, althans de lokale fondsen, die daarvoor bestemd kunnen worden, de uiterste draagkracht bereikt schijnen te hebben; tweedens zijn alle plaatsen, waar met kans op succes en levensvatbaarheid een school geopend kan worden, reeds vrij wel geëxploiteerd.

In Bengalen, zoo zegt men, heeft men op iedere twee mijlen een primaire school, maar in werkelijkheid zijn deze scholen zeer ongelijk verspreid; men vindt ze in de steden, voorsteden, of groote dorpen, waar vroeger inboorlingscholen bestonden. In de andere provincies treft men veel minder primaire scholen aan.

Het moeielijke punt in het onderwijs-probleem is zeker het feit, dat voor de landelijke bevolking, wier kinderen op 't veld werken, de school nog onbekend is.

Een andere eigenaardigheid van het onderwijs in Engelsch-Indië is de ongelijke vraag daarnaar in de verschillende provincies en de verschillende maatschappelijke klassen.

Van de 4.500.000 leerlingen der scholen behooren meer dan een derde tot de provincie Bengalen; Madras en Bombay leveren te zamen iets minder dan een ander derde deel, terwijl de vereenigde provincies van Agra en Oudh, alsmede de Poendjab, met een grootere bevolking, geen zevende van het aantal leerlingen bijdragen.

De Burmeezen vormen het meest ontwikkelde deel der bevolking; bijna $^2/_5$ hunner zijn in staat hun naam te schrijven.

Het spreekt van zelf dat de geschiedenis der provincies en de gewoonten harer bevolking voor een groot deel de oorzaken zijn van deze verschillen.

Onderwijs is sinds onheuglijken tijd populair onder de Hindoes en Bengalen.

Europeesche invloeden zijn sedert eenige eeuwen werkzaam geweest in Madras en Bombay en in deze provincies wordt het onderwijswerk dan ook sinds langen tijd met succes verricht. In genoemde drie provincies volgt van de vijf Hindoesche jongens er een eene openbare school.

Burmah is grootendeels Boedhistisch en de Boedhistische monniken beschouwen het als een plicht, de Boedhistische leek als een eer om te leeren.

Maar vele van de Inlandsche Burmeesche scholen zijn om de een of andere reden niet door het departement van onderwijs erkend en het aantal leerlingen op de wel door het gouvernement erkende scholen is in verhouding laag. Een op elke 21 Burmeesche meisjes volgt een openbare school, terwijl in Bombay dit slechts 't geval is met één op de 27 Hindoesche meisjes en in Bengalen met één op de 49. Gemiddeld één van de 51 Hindoesche meisjes in geheel Britsch-Indië geniet onderwijs aan eene openbare school.

Van alle maatschappelijke klassen is onder de Christen-inboorlingen het onderwijs het meest verspreid. 130.000 Christen-kinderen volgen de scholen. Het talrijkst treft men ze aan in Madras.

De meest ontwikkelde klasse is die der Bramanen. De volgelingen van Mohammed hebben minder op met op Westerschen leest geschoeid onderwijs, uitgezonderd de Moslims in de Vereenigde Provincies, die in alle opzichten de Hindoe's in ontwikkeling vooruit zijn.

De opvoedingstaak rust deels op het gouvernement, deels op de gemeenten en districten.

De totaal uitgaven overschreden in het tijdvak 1901—1902 ongeveer 2.750.000 pond.

Van de instellingen, die uitsluitend bekostigd worden uit publieke fondsen, komen als regel de colleges speciaal ten laste van het gouvernement, terwijl op de gemeenten de zorg rust voor de meeste secundaire, en op de districten die voor de primaire scholen. Een vaste regel bestaat in dezen echter niet. In Madras bijv. heeft men 5 gemeente-colleges terwijl het gouvernement een aantal secundaire en primaire scholen bekostigt, welke als model moeten dienen voor de rest. Het grootste deel van de opvoedingstaak wordt vereischt door gesubsidieerde scholen; 2/3 der secundaire en 4/5 der primaire scholen worden gesubsidieerd. Het subsidiesysteem is wijd verspreid in Bengalen en Madras; Burmah, waar evenéens een ruim veld daarvoor is, schijnt in een overgangsperiode te verkeeren; in Bombay daarentegen heeft men een voorliefde voor uitgebreide en kostbare staatsinstellingen. Sommige van deze gesubsidieerde scholen, zooals die van de schotsche zending in Calcutta, Madras en Bombay kunnen met de beste onderwijsinrichtingen in Britsch-Indië wedijveren. Andere weer zijn arme instellingen met weinig vooruitzicht op een lang leven.

Over 't algemeen zijn de fondsen dezer gesubsidieerde scholen klein, de onderwijzers slecht onderlegd en het gemiddelde aantal leerlingen verre beneden dat der gemeente- of gouvernementsscholen. Maar de hulpmiddelen der gemeenten en districten zijn niet bijzonder elastisch en hetgeen men tot de volksopvoeding kan bijdragen schijnt zijn grens bereikt te hebben.

De toekomst van het onderwijs in Britsch Indië hangt daarom af van grootere uitgaven door het gouvernement of van uitbreiding van het subsidiesysteem.

Schrijver eindigt zijn schets van den tegenwoordigen stand van het onderwijs in B. I., met even na te gaan welke de kwaliteit is van het onderwijs.

Officieele rapporten spreken o. a. over het vele dat het onderwijs in de laatste 50 jaren heeft bijgedragen om kennis te verspreiden, nieuwe wegen te openen voor kostwinning en ter verbetering van het karakter van Inlandsche ambtenaren, ofschoon betwijfeld mag worden of deze verbetering aan het onderwijs alleen te danken is. Aan den anderen kant wordt gewezen op verschillende gebreken. Sommige hiervan zijn inherent aan 't karakter van den inboorling, andere aan het systeem zelf. Zoo is bijv. een groot gebrek van het onderwijs dat het de basis van ervaring mist, waarop met vrucht kan gewezen worden. Het beweegt zich in een wereld van woorden, onreëele dingen, en niet-begrijpen. De onervarendheid van den leerling wordt niet aangevuld door den kennis van den leermeester. Meester en leerling zijn producten van hetzelfde systeem; zij hebben dezelfde boeken bestudeerd, dezelfde regels geleerd; van hetgeen daarbuiten is hebben zij geen begrip. Vooral in het onderwijs van het Engelsch wordt hun onwetendheid zeer gevoeld.

De leermeester kent alleen zijn boeken, de Engelsche spreektaal is hem onbekend en wanneer de leerling op 't college komt, waar het Engelsch de voertaal is, ervaart hij dat hij een hem onbekend onderwerp moet leeren in een hem onbekende taal, waardoor hij viermaal meer tijd noodig heeft om in iets door te dringen dan een Engelsche scholier.

Eigenaardig is 't dat de Indische scholier, een voorbeeld van gehoorzaamheid en eerbied voor zijn meesters op de inheemsche scholen, zich ontpopt tot een brutalen bengel, zoodra hij de zegeningen van het Westersch onderwijs geniet.

Het zou schrijver te ver voeren in de verschillende fouten van het onderwijs in **B. I.** door te dringen en bepaalt hij zich er toe mede te deelen dat de koloniale regeering zich voorstelt veel in de goede richting tot stand te brengen, door uitbreiding te geven aan het Fröbel-onderwijs en door oprichting van landelijke scholen, waar onderwerpen worden onderwezen, die de strekking hebben, de belangstelling op te wekken in de ongecultiveerde hoofdjes der dorpskinderen.

Uitbreiding der normaalscholen, inrichting van het onderwijs aldaar op zoodanigen voet, dat zij volkomen voor hun taak berekende leermeesters afleveren, bevordering der aanstelling van dergelijke onderwijzers, enz.

Een poging meent zij te moeten doen om het onderwijs op meer ethischen grondslag te doen rusten en om de leerlingen onder strengere discipline te plaatsen, waarvoor dan overwogen wordt de leerlingen zooveel mogelijk onder te brengen in een soort kostscholen, beheerd door leeraren en professoren. Het beginsel, waarvan de Britsch-Indische regeering bij de hervorming van het onderwijs moet uitgaan, is, zooals in een rapport wordt gezegd, neergelegd in het volgend ideaal:

„*Onderwijs in den waren zin beteekent iets meer dan de verkrijging van een zoo groot mogelijke kwantiteit positieve kennis, iets hoogers dan enkel het afleggen van examens. Het doel moet zijn: progressieve en systematische ontwikkeling van alle gaven van den geest; het moet de jeugd leeren zich goed te gedragen, karakter vormen, rechtschapen en energieke menschen kweeken.*

F.

West-Indische Berichten.

Suriname. Eene belangrijke ontwerp-verordening werd door den gouverneur aan de Koloniale Staten ingediend.

Het ontwerp bevat slechts drie artikelen, luidende als volgt:

Art. 1. Voor rekening van de kolonie wordt voor ten hoogste vijftig gezinnen op het terrein voor kolonisatie van nederlandsche boerengezinnen, daarvoor door den gouverneur aan te wijzen, voor elk gezin eene woning opgericht en bij elke woning eene oppervlakte van ten hoogste 2 hectaren plantklaar gemaakt.

Art. 2. Het werk in art. 1 genoemd wordt aangewezen als een productief werk, in den zin van het 3e lid van art. 2 der verordening van 9 November 1894, tot het aangaan van eene geldleening voor productieve werken.

Art. 3. Deze verordening treedt in werking op een door den gouverneur te bepalen tijdstip.

Het geldt hier dus een nieuwe proef ten aanzien van de vestiging van nederlandsche landbouwers in de kolonie.

In de Memorie van Toelichting op het ontwerp wordt o. a. het volgende opgemerkt:

„Met belangstelling heeft de gouverneur gevolgd hetgeen in de laatste jaren door vóór- en tegenstanders van europeesche kolonisatie, speciaal van nederlandsche landbouwers naar Suriname, is aangevoerd.

Zijns inziens wordt terecht door hen, die eene studie gemaakt hebben van wat de geschiedenis op dit punt leert, opgemerkt, dat kolonisatie van in Nederland geboren personen in een tropisch klimaat, alsnog is een open vraagstuk.

Op één punt zijn allen het eens. Zij is gewenscht. Of zij echter uitvoerbaar is, daaromtrent verschillen de gevoelens.

Zij, die van oordeel zijn, dat de kolonisatie niet uitvoerbaar is, gronden dat oordeel op het mislukken van hetgeen reeds op dit gebied is ondernomen, maar daartegenover staat de niet weersproken bewering der voorstanders, dat bij de tot dusver genomen proeven de allereerste vereischten tot welslagen op schromelijke wijze werden uit het oog verloren. Voor die proeven toch werden niet de meest geschikte personen gekozen. Zoowel de terreinkeuze als de voorbereiding en leiding waren slecht."

Het voor de proef aangewezen terrein ligt in den ontworpen Saramaccapolder, met den aanleg waarvan, gelijk onlangs door de paramaribosche bladen werd gemeld, spoedig een aanvang zou worden gemaakt.

De kosten, verbonden aan het nemen van de kolonisatieproef, kunnen als volgt worden verdeeld:

1. de kosten van het oprichten eener woning en het plantklaar maken van een gedeelte, 2 hectaren voor elk gezin, der uit te geven gronden, op f 3300 per gezin begroot.

2. de kosten van overtocht en onderhoud der boerengezinnen gedurende den tijd, dat zij nog niet in hun onderhoud kunnen voorzien, op f 1400 geschat voor elk gezin;

3. de kosten van aankoop van vee, zaad, gereedschappen enz. en van arbeidsloon gedurende de eerste jaren, waarvoor f 1300 per gezin wordt noodig geacht.

De totale kosten voor deze proefneming zouden dus op een bedrag komen van 50 × f (3300 + 1400 + 1300) of 50 × 6000 gld. = 300.000 gld.

Het ligt in de bedoeling dat de kolonie de sub 2 genoemde kosten voor hare rekening neemt, de kolonisten de sub 1 en 3 genoemde kosten terugbetalen na het zesde jaar hunner vestiging, de sub 1 genoemde over 38 jaren, die sub 3 genoemd over 10 jaren verdeeld, zoodat na 44 jaren de man in het onbezwaard bezit zal zijn van een terrein ter grootte van 12 tot 20 hectaren. Na het 16e jaar zijner vestiging of zooveel vroeger als de voorschotten sub 3 genoemd zullen zijn afgedragen, verkrijgt de kolonist eigendom van den grond, de voor dien te betalen huur ad f 10 per hectare vervalt en wordt vervangen door akkergeld ad 0.23 per hectare en de bijdrage ad f 2.50 per hectare, op te brengen door eigenaars van gronden in den Saramacca-polder.

Zoo zullen we dan eindelijk eens den knoop zien doorhakken en zal Nederland als eene der oudste koloniale mogendheden aan hare jongere zusteren de mogelijkheid, naar wij hopen en vertrouwen, eener kolonisatie van Europeanen in een tropisch klimaat doen zien, doch . . . als bij zoovele zaken komt ook hier het hinkende paard achteraan. Met de proefneming kan worden gewacht totdat de middelen ruimer vloeien, maar intusschen zal met het voor die proef te reserveeren terrein rekening moeten worden gehouden bij de uitgifte van gronden in den aan te leggen Saramaccapolder.

Totdat de middelen ruimer vloeien! *Onze West* bevat wederom een minder verkwikkelijk bericht betreffende het opnieuw opduiken van krulloot en vruchtversteening in de cacao-velden, welke verschijnselen hun terugslag doen gevoelen op tal van koloniale middelen. Het ging anders weêr zoo'n aardig gangetje met de cacao. In het eerste halfjaar 1905, 18 dagen van Juli meê inbegrepen werden 1.108.000 kilogrammen uitgevoerd tegen 450.000 kilogrammen in de eerste zeven maanden van het ongeluksjaar 1904.

Aller hoop is nu evenwel dat men hier slechts te doen heeft met een ondeugend napretje van de krulloot en verder gevestigd op de uitkomsten der bacove-verordening, die met algemeene stemmen door de Koloniale Staten werd aangenomen, in de hoop dat het moederland zijne instemming niet zal weigeren, welke hoop wij deelen in het vertrouwen, dat zij niet zal worden beschaamd.

Curaçao. In haar nummer van den 18en Juli ll. gaf de *Amigoe* blijk zich te stooten aan het woord „anti-landbouwfanatieken", waarmede wij in ons nummer van den 16den Juni ll. hen aanduidden in de kolonie, die thans nadat niet in de laatste plaats wegens het loffelijk aandringen van de curaçaosche pers om maatregelen te treffen ten einde zoo mogelijk eene ellende als die voor twee jaren onder de mindere klasse der curaçaosche bevolking heerschte te voorkomen, maatregelen zijn genomen en beraamd om in het eerst noodige, de behoefte aan water te voorzien, terwijl die maatregelen nog in het aanvangsstadium verkeeren en dus nog geen effect hebben *kunnen* sorteeren, wegens het uitblijven van dat effect zich lijdelijk tegen de voorzetting, feitelijk tegen de uitbreiding, de afwerking daarvan verzetten. Dat is het, wat wij in onze tegenstanders meenen te moeten afkeuren, zonder het hun echter euvel te duiden, daar wij het door hen ingenomen standpunt meenen te moeten toeschrijven aan eene soort verblinding, door ons *encyclopaedisch* onjuist met fanatisme bestempeld; doch heusch niet door eigen vinding, gelijk de *Amigoe*, hoffelijk onze vindingrijkheid overschattend, meent te moeten aannemen. We hadden gedacht, dat waar het blad zelf eens uit een Raadsverslag weergaf, de opmerking van den heer Gaerste, men dezen strijder voor de watervoorziening van Curaçao een „water-fanatikus" noemde, de *Amigoe* zou hebben geweten men wel eens overdrachtelijk van fanatisme spreekt, waar van een streven sprake is, waaraan noodlottige zelfverblinding ten grondslag zou liggen.

Men zal ons wellicht tegenwerpen dat onzerzijds dan „landbouw-fanatisme" in het spel zou wezen. Men vergist zich. Waarvoor wij ijveren is, dat men niet halverwege keere op argumenten van bestrijders van heden, die zich laten weêrleggen door uitlatingen van zeer recenten datum dier medestanders van gisteren.

En men versta ons wel, het geldt hier niet zoozeer van Curaçao eene landbouwkolonie te maken, met name van het hoofdeiland, in dien zin dat het zich op de cultuur van een export-artikel zal kunnen toeleggen, maar wat wij wenschen en voor mogelijk houden is, dat de curaçaosche bodem aan de duizenden, die daar onder onze vlag daarop gevestigd zijn, geve wat hij geven *kan*.

Het is daarom dat wij steeds en nu nog aandringen op de watervoorziening van Curaçao, van de oplossing van welk vraagstuk de bestaanbaarheid van den landbouw op dat eiland afhangt, terwijl daaruit tevens andere voordeelen voor de kolonie kunnen voortvloeien.

Daarnaast is ruimte van plaats genoeg om de aandacht te wijden aan die aangelegenheden, welke aan de kolonie niet slechts het bestaan maar ook meerdere welvaart verzekeren. Doch de stoot daartoe moet van de kolonie zelve uitgaan. Vandaar behoort duidelijk te worden gezegd wat men dan eigenlijk wil, en men zal ons steeds bereid vinden om naar de mate onzer zwakke krachten te beproeven aan de stem, die van gene zijde van het water tot ons komt meerdere kracht bij te zetten. Wanneer het dan maar niet weêr blijkt: Van daag dit en morgen dat, want aan dat springen van den hak op den tak hebben we 'n broertje dood. Daar doen we niet aan meê. Vasthouden aan een eenmaal ondernomen taak, al viel de uitkomst niet dadelijk mee, was 'n oud-hollandsche deugd. En onze vaderen voeren er wel bij. Dat het Curaçao ook zoo verga, malgré lui.

Van Vreemde Koloniën.

Defensie. Op het jongste te Parijs gehouden fransch koloniaal congres werd door graaf Récopé in de 5e sectie een ingenieus middel aan de hand gedaan voor de maritieme defensie der koloniën.

Hij beval daartoe den bouw aan van een aantal kleine motor-torpedobootjes, met twee man te bemannen, de eene aan het stuur, tevens aangewezen om de lading te ontsteken voor het afschieten van de torpedo, etc. de ander voor de bediening van den motor.

Deze vaartuigjes zouden boven de gewone torpedobooten het voordeel bieden van hun groote snelheid en geringe afmeting, benevens de geringe kosten, die op het een vijfde van de kosten van een torpedo-boot worden gesteld.

Van een voldoenden voorraad petroleum voorzien zouden deze torpedo-muggen tot op 80 kilometers van de kust den voorpostendienst kunnen waarnemen, terwijl zij met meerdere te zamen aan een vijandelijk vaartuig hoogst penibele oogenblikken zouden kunnen bezorgen, alvorens het naar den kelder te helpen.

Klein en vlug zullen ze zelfs bij klaarlichten dag niet spoedig worden ontdekt en is er een al in den gezichtskring van het betrokken vaartuig gekomen, dan zal het dit moeilijk vallen zoo'n notendopje te raken, dat als een pijl over de zee vliegt, zonder schoorsteen, zonder rook, en hoogstens een meter boven het watervlak uitstekend. En intusschen zal het aan een tweede mug mogelijk wezen om ongezien te naderen en den angel naar het veroordeelde vaartuig uit te strekken.

Met een vijftig van zulke torpedo-muggen zouden, naar graaf Récopé meent, de Russen in Port Arthur het den Japanners onmogelijk gemaakt hebben om die vesting met hunne pantserschepen te bombardeeren, ook maar een enkelen man met hunne transportschepen naar Mantsjoerije over te voeren.

Het middel is goedkoop, dat is een groot voordeel. Aan anderen, niet-leeken, om er de waarde van te bepalen.

Australië in de Zuidzee. Het Australisch Gemeenebest, dat overigens volgens, wellicht niet geheel onpartijdige engelsch-koloniale bladen, wie de weinig-imperialistische geest, die in het gemeenebest den boventoon voert, niet naar den zin is, alles behalve geschikt schijnt om er koloniën op na te houden en daarvan iets te maken — getuige den toestand op Nieuw-Guinea, op het oogenblik de eenige kolonie, waaraan het gemeenebest zijn gansche aandacht zou kunnen wijden — geeft maar geen kamp in zake de Nieuwe Hebriden, door de Franschen beschouwd als een voortzetting van Nieuw Caledonië, waar Marianne het trouwens ook vrij treurig laat liggen, en thans sedert eenige jaren bij wijze van compromis onder fransch-engelsch toezicht geplaatst, totdat de vrienden van heden het eens zullen zijn geworden over de vraag, aan wie in de toekomst de eilanden zullen toebehooren, waar op het oogenblik de Franschen reeds een aardigen voorsprong hebben gekregen door de vestiging van tal van onderdanen der republiek. Het is op het oogenblik niet waarschijnlijk dat Australië in dit opzicht zijn zin zal krijgen, waar er Engeland blijkbaar veel aan gelegen is om de vriendschap met den eeuwenouden antagonist van weeleer te bewaren.

Weinig meer kans op succes schijnt het Gemeenebest te hebben met zijne klachten over de uitsluiting van den australischen handel, met name van de groote firma Burns, Philip & Co. in de Marshall-groep, waarvan de exploitatie en het beheer aan de Jalnit-Maatschappij is verleend, die er een monopolie heeft geschapen, dat de australische concurrentie in den coprah-handel uitsluit, niettegenstaande Engeland voor zich den vrijen handel op die eilanden bedongen had, bij de overeenkomst van October 1885, welke het aandeel van beide landen regelde in het bezit der Zuidzee-eilanden om en bij Nieuw-Guinea.

De engelsche regeering heeft zich onlangs tot de duitsche gewend om voor de Australiërs redres te krijgen, waarop van duitsche zijde beloofd werd, dat met October a. s. een nieuwe regeling zou worden getroffen, waardoor werd tegemoet gekomen aan bestaande grieven. Blijkens een schrijven van den agent-generaal voor Nieuw Zuid Wales te Londen, namens zijne collega's van de andere staten van het Gemeenebest, aan de *Times* verwacht men in Australië niet veel heil van de aangekondigde nieuwe regeling. En intusschen is men in de staten van het Gemeenebest maar vast begonnen om over Duitschland den boycot uit te spreken, waaraan ook moet worden toegeschreven de intrekking der vergunning aan de duitsche kabelmaatschappij om haren Zuidzeekabel te Cooktown te landen.

Een spaansche kolonie. Van het rijk, waarin de zon nooit onderging, bestaan buiten het moederland in Europa, toch nog enkele brokstukken in Afrika, welke geenszins als waardelooze onderdeelen van het rijk van den jeugdigen Alfonso mogen worden beschouwd.

Het eiland Fernando Po bv. zond in 1904 behalve koffie, palmolie enz. 2.250.000 kilogrammen cacao naar Spanje, d.i. van dit laatste product ongeveer de helft van wat onze kolonie Suriname in goede jaren placht uit te voeren. De vruchtbaarheid van den bodem van het eiland is zoo groot, dat het voor het ontwonden en cacao-planten gebezigde kapitaal, met alles wat daarna in den grond gestoken wordt, reeds in het zevende jaar weder is binnengebracht. Toch zijn de cacao-planters verre van rijk en verkeeren velen hunner zelfs, evenals dat met onze surinaamsche cacao-boeren het geval is, in moeilijke omstandigheden, om ietwat analoge redenen. De surinaamsche planter zoowel als zijn collega van Fernando Po waren er op uit zoo spoedig mogelijk vooruit te komen; de eerste gebruikte daartoe in den goeden tijd zijne groote winsten, de ander viel in handen van woekeraars, zoodat voor beiden tegenspoed ernstige gevolgen na zich moest slepen, uithoofde van het gemis van soliede landbouw-crediet-instellingen.

In Suriname kwam de krulloten-ziekte roet in het eten gooien, op Fernando Po begon het gesukkel met de werkkrachten, sedert het verbod op de emigratie in de engelsche kolonie Lagos, vanwaar de spaansche planters voordien in hoofdzaak hunne arbeiders betrokken. Men tracht nu de 24000 inboorlingen van het eiland, de Boebis, over te halen om op de plantages te werken, en alleen in het uiterste geval, wanneer niets anders voorhanden is, gaat men er toe over de dure werkkrachten uit Liberia te laten komen.

Don Enrique Lopez Perea, hoofdambtenaar in Spaansch Guinea, gaf in eene onlangs te Cadix gehouden voordracht als middelen tot redres aan: instelling eener landbouw-credietbank; de Boebis tot werken aan te sporen; aanwerving van arbeiders door te goeder naam en faam bekend staande spaansche agenten op het vasteland van Spaansch Guinea; langs diplomatieken weg de toestemming van Engeland en Portugal te erlangen om in hunne koloniën zich vrijwillig aanmeldende inboorlingen te mogen aanwerven, onder garantie van nakoming der te sluiten contracten; instelling eener arbeidsinspectie om toezicht te houden op de behandeling der arbeiders op de plantages.

Een duitsch gouverneur. Laat ons te voren zeggen dat het hier de hoogste autoriteit aangaat, in Duitsch Zuidwest Afrika, waar nu sedert jaar en dag een opstand woedt, die op dit oogenblik nog de grootste krachtsinspanning eischt, waar dus niet bepaald normale toestanden heerschen. Maar of nu daardoor de volgende aanschrijving van luitenant-generaal von Trotha kan worden goedgepraat:

„Daar de *Windhuker Nachrichten* de tegemoet komende houding der militaire autoriteiten uitsluitend met afkeurende kritiek beloont, en aan elke uiting van misnoegen gereedelijk opname verleent, bepaal ik dat aan het blad van nu af van bestuurswege geen berichten, mededeelingen of artikelen mogen worden toegezonden."

Deze aanschrijving, door generaal von Trotha den 12n Juni ll. van Keetmanshoop in het Zuiden langs telegrafischen weg naar Windhoek gezonden heeft het genoemde blad zich waarschijnlijk op den hals gehaald door zijn standpunt in zake het weder betrekken der hoeven in het afstands-gebied, waartoe door het bestuur toestemming zou zijn verleend, zonder behoorlijke voorzorgsmaatregelen te treffen, wat reeds tot een nieuw moordtooneel zou hebben aanleiding gegeven.

De *Deutsche Kolonial Zeitung* merkte met betrekking op vorenbedoelde aanschrijving op:

„Welke ook de redenen mogen wezen, die generaal von Trotha tot dit besluit hebben geleid, zouden wij toch gaarne gezien hebben, dat dit achterwege gebleven ware en wij vragen: Leert men dan de stemming der bevolking alleen kennen door het toedienen van lof? Is niet ook in de uitingen van misnoegden, wanneer ze niet op de wijze van volkstribunen opzien trachten te baren, wat hier niet het geval is, dikwerf een korreltje waarheid, waarvan ten algemeenen nutte voordeel kan worden getrokken?"

Hollandsche visschers op de afrikaansche kust. De belemmeringen, welke door het bestuur van New-Foundland in den weg werden gesteld aan de fransche visschers, die jaarlijks in grooten getale ter vischvangst trokken naar de banken van New-Foundland, gaven reeds

Vereeniging OOST en WEST.
Afdeeling 's-Gravenhage.
Aan het **Bureau Laan van Meerdervoort 195,** zijn van **10—12** en van **2—4** uur, inlichtingen te bekomen omtrent de volgende personen die werk zoeken.
Men kan die inlichtingen ook per brief vragen aan den Secretaris der 3de Commissie den heer G. C. A. DE WITT, *Reinkenstraat n°. 16.*

Een dame voor het geven van les in de Maleische en Javaansche Taal.

Een Juffrouw voor Kinderjuffrouw.

Een Dame voor Juffrouw van Gezelschap of lectrice.

Een bekwame linnennaaister.

Vier jonge Dames die als Gouvernante naar Indië willen.

Twee geg. Ind. militairen voor oppasser, geldophalen enz.

Een Heer voor administratieve betrekking of magazijnmeester.

Twee Dames voor het maken van uitzetten (eene te Leiden).

Eene Dame voor onderricht in fröbelen en handwerken (heeft diploma).

Een gep. off. reeds eenige jaren in Indië werkzaam geweest, voor adm. betrekking.

Een geg. Ind. korpl. schrijver voor adm. betrekking.

Twee dames voor het geven van privaat en cursuslessen in talen en wiskundige vakken.

Een geg. O. I. militair, jaren lang als facteur en in bibliotheek werkzaam geweest, voor magazijnsknecht, kantoorlooper. bode, concierge, opzichter, huisbewaarder enz.

Twee dames voor het geven van lessen in de fransche taal en conversatielessen, waarvan eene met diploma middelbaar.

Een oud-Offic. Art., leeraar in Wisk. voor het geven van privaatlessen tegen billijken prijs.

Eene Dame voor Zanglessen.

Een Heer voor Corrector aan eene drukkerij.

Drie Dames voor waarnemen van een huishouden.

Twee Dames om met eene familie op reis te gaan; waarvan de éene Hollandsch, Duitsch, Fransch en Engelsch spreekt, hebben veel gereisd.

Een gep. sergt. maj., gehuwd, voor huisbewaarders, adm. betrekking, geldincasseeren,

Een jong Meisje om als kinderjuffrouw mede naar Indië te gaan.

Vier dames voor pianolessen.

vóór het sluiten der fransch-engelsche overeenkomst, waarbij Frankrijk ter wille van eenige concessiën in Afrika zijn vestigingsrecht ter kuste van New-Foundland ten behoeve van inrichtingen voor het visschersbedrijf prijs gaf en den nekslag toebracht aan het bedrijf van duizenden zijner onderdanen, aanleiding om uit te kijken of niet elders de mogelijkheid bestond voor loonende vischvangst in eigen koloniale wateren.

Men heeft getracht, toen kort geleden onder de visschers van Bretagne groote ellende heerschte, wegens het uitblijven der scholen sardijntjes, bretansche visscherskolonies op de kusten van Algiers en Tunis te vestigen, maar de pogingen faalden, in Tunis hoofdzakelijk wegens de concurrentie der italiaansche visschers.

Op last van het fransche gouvernement en met medewerking van het bestuur van Fransch West-Afrika werd toen aan eene commissie opgedragen een onderzoek in te stellen op de banken van Arguin in de nabijheid der oude hollandsche vestiging op de eilanden van dien naam, die echter door verovering in fransche handen overgingen.

De heer Gruvel, belast met de leiding van dat onderzoek, heeft den grooten rijkdom aan waardevolle visch van die wateren aan het licht gebracht, maar in Frankrijk haast men zich niet om van die wetenschap gebruik te maken. Eene moeielijkheid doet zich voor met betrekking op droog-inrichtingen enzoovoort aan den wal, waartoe het terrein om de Baie du Levrier zich het best eigent, waaromtrent evenwel op te merken valt, dat het binnen de bij de Rio de Oro-conventie van 27 Juni 1900 aan Spanje toegewezen grenzen schijnt te liggen.

De heer Gruvel zal van de aanwezigheid van den gouverneur van Fransch West-Afrika, Roume, in Frankrijk gebruik maken om met hem eenige punten te bespreken, w. o. de vraag of het aangewezen terrein werkelijk aan Spanje werd afgestaan, benevens de quaestie van het toekennen eener premie op den uitvoer van visch uit die streken.

Die premie zou tot aanmoediging strekken voor de reeders, waarvan er tot nu toe, gelijk aangegeven, niet velen zich bereid toonen om op de zaak in te gaan. Onlangs is evenwel in Frankrijk een maatschappij opgericht met het doel om schepen ter vischvangst op de kust van Mauritanie uit te rusten en het eerste vaartuig dier Maatschappij — de »Triton« — bevindt zich thans op weg naar de Kanarische eilanden, een weg, dien te voren reeds twee *hollandsche* trawlers moeten hebben afgelegd, die, naar de heer Guvel berichtte, na in 1904 op de eerste vangst te zijn uitgetogen, voor eenige maanden zich ter tweede vangst in die wateren bevonden met een duitschen collega.

Fransch Guyana. Aan de *Depêche Coloniale* ontleenen wij het volgende betreffende deze kolonie.:

»Sedert hij het bestuur der kolonie in handen heeft genomen, houdt de heer Rey, de nieuwe gouverneur, zich bezig met de bestudeering der vraagstukken, die in de eerste plaats de toekomst van Guyana raken.

Hij heeft reeds een programma uitgewerkt, dat zich in het kort als volgt laat samenvatten een spoorweg, en een weg naar de Marowijne, en verbeteringen in de haveninrichting te Cayenne.

Waar hij gelegenheid had te kennen te geven wat in de eerste plaats zijne aandacht had getrokken, heeft hij opgemerkt, dat het hem noodzakelijk voorkwam in de wildernis door te dringen, die op te ruimen, het goud te zoeken vanwaar het komt en zich niet te vergenoegen met de exploitatie der alluviale afzettingen, de verkenning en de exploitatie van de schatten van het woud voort te zetten, evenals het onderzoek naar de bestaanbaarheid van loonende cultures.

De gouverneur wenscht thans dadelijk een crediet op de begrooting te brengen voor de uitgaven ten behoeve van de studie van het tracé van den spoorweg en voor terrein-verkenning.

Op het tijdperk van onvruchtbare agitatiën op het gebied der lokale politiek, zal nu dat volgen van nuttigen en vruchtbaren arbeid, dat overigens reeds gedurende zijn interimair bewind door den secretaris-generaal van Guyana, Marchal, was geopend.

Van de Filippijnen. Aan de *Manilla Times* ontleenen wij het volgende entrefilet:

»47 jongelieden hebben voldaan aan het gouvernements-examen, dat werd ingesteld voor hen, die in aanmerking wenschen te komen voor opzending naar de Vereenigde Staten tot het volgen van de lessen van eenige inrichting van onderwijs aldaar. Vier hunner zijn evenwel nog onder het minimum van de gestelde leeftijdsgrens en zullen dus van de lijst worden verwijderd.

Zoodra de overvoer der jongelieden naar de Vereenigde Staten zal kunnen plaats hebben, zal aan de superintendenten van onderwijs worden opgedragen de candidaten uit hunne districten naar Manilla op te zenden, om daar aan een strenge keuring te worden onderworpen. De commissie voor de Filippijnen heeft voor dit jaar de middelen goedgekeurd voor de opzending van 40 jongelieden naar de Vereenigde Staten."

Wij behooren, gelijk genoegzaam zal zijn gebleken, geenszins tot de onverdeelde bewonderaars van het amerikaansch régime op de Filippijnen — het is ons te amerikaansch om kort te gaan — maar, waar men het er zoo langzamerhand vrij wel over eens geworden is, dat voor een deugdelijk bestuur in de koloniën, de deelneming van het inlandsch element daarvan een onafwendbare eisch is, moet toch er op worden gewezen, dat broeder Jonathan inziet dat met dien eisch moet worden rekening gehouden en het inlandsch element in de gelegenheid behoort te worden gesteld, om zich voor zijn taak voor te bereiden.

Voegen we hier nog aan toe, dat het in de bedoeling van het manillasche gouvernement ligt om ter hoofdplaats van de kolonie eene hoogeschool op te richten, waartoe voorshands de noodige fondsen ontbreken, waar het leeuwendeel der koloniale inkomsten door den dienst der constabulary wordt opgeëischt, zoodat zelfs het aantal leerlingen, dat tot de lagere school kon worden gelaten, voor het, in de eerste dagen van Juni aangevangen schooljaar ter bezuiniging eene vermindering van 500000 tot 400000 moest ondergaan, Daartegenover staat evenwel dat, ten behoeve van de meer ontwikkelde klasse te Manilla voorbereidende cursussen voor het hooger onderwijs werden in het leven geroepen, waar de jongeleden die in de medicijnen, rechten, landbouwkunde of geodesie wenschen te studeeren zich voorloopig daartoe kunnen bekwamen.

Vertegenwoordigings-komedie. Dat men zich nimmer met den schijn mag vergenoegen, waar het erop aankomt in oostersche landen meer geregelde toestanden in het leven te roepen, moge blijken uit het volgende staaltje: Engelsch-Indië telt tal van rijken en rijkjes, wier bestuurders onder het oppertoezicht van het engelsch-indisch gouvernement staan, hetzij rechtstreeks, hetzij middellijk door tusschenkomst van de provinciale besturen.

Onder de laatste categorie behoort het staatje Padukottai, dat onder het bestuur der provincie Madras ressorteert en geregeerd wordt door een dewan, bijgestaan door een vertegenwoordigend lichaam van dertig leden, die echter allen door den vorst worden benoemd.

Het bestuur van Madras vindt nog al iets op den gang van zaken in Padukottai aan te merken. Zoo viel het er over dat er zooveel bruikbaar land onbebouwd bleef liggen en wees het er op, dat uitbreiding van het wegennet, hetwelk in het grootste gedeelte van het staatje ontbreekt, daarin verbetering zou kunnen brengen. Dan maakte he ten vorigen jare aanmerking op de vele gevallen, waarin tot dwangmaatregelen moest worden overgegaan in een der districten om de landrente te innen. Was deze niet te hoog gesteld?

Maar de dewan laat de luitjes te Madras kalmpjes praten en wacht de bijeenkomst van zijn Parlement af, om dit de vraag voor te leggen, of er iets aan is van het algemeen gerucht, dat de zaken in Padukottai niet goed marcheeren, met opdracht daarnaar een onderzoek in te stellen. En intusschen zijn zijn menschen er misschien weer op uit om te zorgen de landrente tot de laatste *pic* binnen te halen.

Geen wonder dan ook, dat de *Times of India* zich de opmerking laat ontvallen:

„Wanneer de vertegenwoordigende vergadering gebruikt wordt als een verontschuldiging voor uitstel — zooals ten opzichte van de landrente-quaestie door den dewan geschiedde — zou het beter wezen die af te schaffen en dan nog hoe eer, hoe beter."

Geen cadeautjes. Onder oostersche volkeren is het geven van geschenken van den mindere aan den meerdere een gebruik, dat echter dikwerf tot misbruiken aanleiding geeft en daarom ook door de europeesche besturen van de latere jaren zooveel mogelijk wordt tegen gegaan.

Het eerlang te verwachten bezoek van den prins van Wales aan Engelsch Indië zou in vroeger jaren een stroom van geschenken over zijn koninklijk hoofd hebben uitgestort en ook nu nog, wanneer men de menschen maar liet begaan. Doch daar schijnt niets van in te zullen komen. De commissaris van Delhi b.v. heeft aan de nawabo van Loharu en Patodi, den radja van Sirmur, den sardar van Kalsia en anderen doen weten, dat de prins van Wales hun een onderhoud zou toestaan, maar dat verwacht werd dat zij geen geschenken aan den prins zouden aanbieden.

De **Tandjong-Pagar-dokken** te Singapore zijn den 1sten Juli ll. door het bestuur van de Straits-Settlements overgenomen van de particuliere maatschappij, die gedurende veertig jaren het monopolie hield voor dokgelegenheid te Singapore, en voor zooverre het eenigszins belangrijke werken betrof op het gebied van ijzerconstructie en scheepsreparatiën de lakens uitdeelde over een gebied, dat zich van Colombo en Calcutta tot Hongkong en Manilla uitstrekte. Het conservatisme van de engelsche aandeelhouders, die weigerden toestemming te geven tot de, door de eischen van den tijd noodzakelijk geworden verbeteringen, bracht zulk een ontstemming tegen de Maatschappij te weeg en bleek zoo lastig voor het gouvernement, dat de engelsche regeering zelve besloot tot onteigening over te gaan. Het is opmerkelijk dat terwijl het bestuur der Straits Settlements bijna allen, die te Singapore voor bedoelde maatschappij de leiding van zaken in handen hadden, in de nieuwe directie heeft gehandhaafd, het Comité te Londen geheel werd afgedankt.

Men is intusschen te Singapore zelf nog niet zoo geheel gerust ten opzichte van de uitvoering der gewenschte veranderingen en vreest voor de herleving van het monopolie in een anderen vorm door ten behoeve van de dokken te sluiten contracten.

INGEZONDEN.

Hervorming van het Volksonderwijs in Indië.

„Het daghet in den Oosten!"

't Is wel is waar nog maar een zwakke schemering, en deze nog wel aanstonds bedreigd met den valen sluier van pessimisme en conservatisme, het is een begin van licht, dat doorbreekt.

Het onderwijs in Indië, waarover door ons reeds zoo menig woord gesproken en geschreven is, lijdt ernstig aan onvolledigheid en gebrek aan praktijk. Dit thans hier ter plaatse nogmaals in den breede te behandelen, zou zijn voor de meeste lezers van ons Orgaan *prêcher pour les convertis*. 't Is door mij uitvoerig behandeld in vorige artikelen, in *De Avondpost* onder het opschrift: „Een nieuw denkbeeld" vooral.

Dit artikel heeft ook in Indië aanleiding gegeven tot bespreking in de onderwijzerswereld, en er zijn er gelukkig, die mede openlijk erkennen, dat hervorming van het openbaar lager onderwijs aldaar zeer urgent is. Laat mij van deze gelegenheid en parenthese gebruik maken, om de onjuistheid en onbillijkheid uit te spreken over een artikeltje in *De Telegraaf*, waar de Ind. correspondent het wil doen voorkomen, als zouden wij er op bedacht zijn, „na met eenig éclat Bandoeng als onderwijzer verlaten te hebben", zéér tevreden zijnde over „behaalde lauweren" en prat op „verdiende sporen", thans rustig voor de schrijftafel gezeten „het onderwijs in Indië af te breken" en de Nederlandsche onderwijzers door pessimistische beschouwingen het dienstnemen in Ned.-Indië te ontraden, waar het toch nog altijd beter is voor den onderwijzer dan hier te lande.

Ik volsta hier met te beweren, dat dit artikeltje van A tot Z onjuist en onwaar is. Van behaalde lauweren en verdiende sporen is mij evenmin iets bewust als van lust tot critiseeren ter wille van de critiek.

Indien de correspondent de beleefdheid wil hebben, mij het nummer der courant, waarin hij mij persoonlijk attaqueert, toe te zenden — ik heb het stuk zelf niet kunnen opduiken en ga af op hetgeen mij daarvan uit de tweede hand gezegd wordt! — dan zal ik hem gaarne dienen van repliek. Vertoeft ZEd. naar mij verzekerd wordt, in Nederland, dan houd ik mij zeer aanbevolen voor een publieke behandeling dezer zaak, die voor Indië ernstig genoeg is, om van alle zijden nauwkeurig bezien te worden. Den correspondent zal dan duidelijk worden gemaakt, dat ik noch tevreden, noch prat ben over onderwijs aangelegenheden nu noch ooit. Dat ik het onderwijs in Indië niet wensch af te breken maar gaarne wil helpen hervormen. En dat ik met cijfers en feiten zal uitmaken, dat de positie van den Indischen gehuwden onderwijzer onder de tegenwoordige omstandigheden slechter is, dan van zijn collega in Nederland.

Op persoonlijke hatelijkheden antwoord ik niet, allerminst in de pers. Wie mij te lijf wil, kan mij overal vinden, waar hij dit verlangt. Gewoon, er op sommatie onder uit te komen, verwacht ik dit ook van ieder, die iets van mij moet hebben.

De correspondent in kwestie gelieve hiervan nota te nemen.

De jeugdige afdeeling Semarang van het Algemeen Nederlandsch verbond heeft zeer terecht ingezien, dat het in de eerste plaats het onderwijs is in al zijn vertakkingen, die zij moet brengen binnen het terrein harer actie.

Daarom hield de heer van Knapen Zaterdag 1 Juli ll. in een vergadering van genoemde afdeeling een voordracht voor een zestigtal belangstellenden, waarin hij zijne ideeën uiteenzette.

Deze komen geheel en al overeen met wat door ons kort geleden ook in het Weekblad over het onderwijs gezegd is. Ook de heer van Knapen noemt het te „schoolsch", vaak „onpractisch", en soms „waardeloos".

Hij wil de oude methode, „waarbij de kinderen leerden zien, voornamelijk door de oogen hunner onderwijzers" loslaten, en daarvoor in de plaats stellen een andere, door hem genoemd, *de methode van het handelend aanschouwen*. Slöjd (klei- carton- en houtbewerkingen) als eerste *middel bij* het onderwijs. Eigen oefening, zelf doen, eigen aanschouwing, met zekere vrijheid van beweging voor het kind gedurende de les, waarbij en waardoor de behandeling van alle leervakken uitgaat van *slöjd*. Geen stellen taalboeken meer, geen doellooze en geestdoodende oefeningen op schrift om het kind te leeren spreken en schrijven in de moedertaal, geen dwaze sommen, geen historische zotternijen van jaartallen en lang vervlogen vaak zeer twijfelachtige gebeurtenissen, die den leerling koud laten, maar de geschiedenis opgedaan door waarnemingen in de omgeving, in de plaats van inwoning. Zoo ook de aardrijkskunde, zoo heel de rest. De schoolballast over boord en waardevolle lading, voedsel voor de ziel, wapening voor den te wachten levensstrijd ingenomen als kostbare lading.

Dat de spreker hier gelegenheid had voor een groot aantal onderwijzers(essen) en ouders met verschillende mannen, zoo uit de middelbare als de lagere school, van gedachte te wisselen en dat zijne ideeën, volgens een ingezonden stuk in de *Semarang Courant* van 3 Juli „vrijwel algemeene instemming vonden", maar vooral, dat het Algem. Nederl. Verbond hier actief optrad, noemen wij een zeer verblijdend verschijnsel, wat te releveeren door ons noodig geacht wordt.

Maar . . . en er is alweer een zeer groote „maar"! . . . de velerlei tegenwerpingen en de bezwaren in het debat tegen „de ideeën van den heer van Knapen" aangevoerd zijn even typisch, als het noemen dezer denkbeelden aldus.

De „ideeën van den heer van Knapen", zijn de sinds lang besproken en in vele landen van Europa, en in Amerika, aanvankelijk of reeds geheel tot verwezenlijking gebrachte denkbeelden van vele schoolmannen van naam.

Dat de onderwijzerswereld te Semarang c. o. ze opvatten zou als nieuw en er eerst door bedoelde voordracht kennis van zou nemen, weigeren wij aan te nemen. Zulke vreemdelingen in Jeruzalem zijn het gros der Indische onderwijzers niet. Zij kennen de behoeften van het onderwijs sinds lang en erkennen voor een belangrijk deel, zoo niet het meerendeel, dat hervorming dringend noodig is, maar .... alweer *maar*! Ze zijn bang òf voor radicale middelen of vreezen het ongenoegen der autoriteiten, der Regeering in Indië, op te wekken door ernstige critiek van het bestaande.

Zooals ik elders schreef: Men wil nu en dan wel een enkele wilde loot wegsnijden, het snoeimes gebruiken, of een nieuwe stek door occupeering op den wilden loot brengen, den ouden tronk afkappen en der vermolming prijs geven, dat durft men niet; dat is immers in het oog der kalme oppertuinlieden schadelijke en dwaze overdrijving? Langzaam immers gaat zeker! En eerst proef nemen, nog eens proef nemen op eigen bodem, al heeft men de resultaten van deugdelijke en ernstige proeven op vreemden bodem ook al voor het grijpen. Dat is een fout, die de hervorming ook op dit terrein reeds zoo lang in den weg staat, al is men van hare noodzakelijkheid ook „vrijwel" overtuigd.

De proef bijv., om de poging van den heer Mr. Abendanon aldus te betitelen, met het Slöjd op de lagere scholen in te voeren, getuigde ontegenzeggelijk wel van den goeden wil van dien onderwijs-directeur, maar eveneens ook weder van gebrek aan zaakkennis.

Al werden hier en daar onderwijzers met een diploma voor Slöjd-onderwijs aan enkele scholen geplaatst, daar het als *nieuw leervak* beschouwd wordt, zonder dat wijziging en andere leervakken daarbij geoorloofd is, terwijl aan de betrekkelijke scholen slechts één deskundige is geplaatst, vaak naast onverschillige of ook wel tegenover vijandiggezinde mede-onderwijzers, was deze proef al van meet af veroordeeld door elk deskundige.

Eén der tegenwerpingen, die ook door den verslaggever in *de Semeranger* als zeer gewichtig werd erkend, is deze, dat het *maleisch* de invoering van Slöjd als concentreerend onderwijsmiddel in den weg zou staan op de Gemengde scholen, en het wachtend toelatings-examen voor de H. B. S. of gymnasium op de Eerste scholen ad idem.

Treurig.

Moet het dan alweer gezegd worden, dat het *voorbereidend onderwijs* in Indië aldus urgent is, dat er van goed, practisch, ontwikkeld, zielvoedend, *lager volksonderwijs* geen sprake kan zijn, vóór en aleer de regeering daarin in volle ruimte voorziet?

Leerlingen, die de Nederlandsche taal niet kennen, behooren op geen Nederlandsche volksschool. Men leere hun die taal eerst op eene voorbereidende school. Zonder dit is al de arbeid, al de moeite, zijn al de kosten aan dit onderwijs besteed, totaal vergeefsch voor verreweg de meerderheid.

En die examens! Wat hebben ze te maken met de leerlingen der volksscholen, met de duizenden Indo's, die nooit examen zullen doen, en die geen ander onderwijs behoeven of begeeren, dan wat hun de Lagere school geeft?

Splits de scholen in *a. Volksscholen met Slöjd* voor het practisch leven, voor de a. s. landbouwers, werklieden, militairen etc. Zet er een klasse met degelijk *voorbereidend onderwijs* naast.

En *b. Scholen tot opleiding voor eenig wetenschappelijk examen* met verbeterd leerplan overeenkomstig vereenvoudigde examens. Dan zijn we er, dan is Indië geholpen, wat de meerderheid harer *blijvende* staatsburgers betreft.

Dit zal dan zijn het bolwerk tegen pauperisme bij uitnemendheid tevens.

ZEGERS DE BEIJL.

Voornaamste inhoud van Nederlandsche Tijdschriften over Oost- en West-Indië.

De Indische Mercuur. 15 Aug. 1905. N°. 33.

De suikerindustrie op de Hawai-eilanden (Sandwichseilanden), door K. R. Hamakers. — Bemesting van Koffieboomen, door F. W. Morren. — Over de aanplant van djattie. — De landbouw van Curaçao en zijne toekomst, door R. H. Rijkens (vervolg). — Een reis op Malakka. II: Onderzoek naar tinconcessies. — Uit consulaire Verslagen. — Verslagen van Maatschappijen. — Proefstation Oost-Java. Enz.

Weekblad voor Indië. 2e Jaarg. N°. 11.

De tocht van de colonne Colijn naar Boven Singkel en de Alas- en Gajolanden. 21 Oct. 1904—6 Maart 1905. II. Het werk van Van Daalen aangevuld (met foto's). — Niet Alledaagsche motorreis over Java (vervolg), door W. van Delft. — Uit een militair klachtenboek, door Pietje. — Uit het donkerste Rusland, door M. Strauss (vertaald uit het Fransch) (vervolg).

Neerlandia. Juli—Aug. 1905.

Curaçao-nummer (met tal van afbeeldingen). Inhoud: Kaart van de Kleine Antillen. — Kaart van Curaçao. — De oprichting van de Groep „Ned. Antillen". — Korte geschiedenis. — Ons bestuur. — Curaçao in vogelvlucht. — De landbouw en veeteelt. — Handel, scheepvaart en nijverheid. — Iets over de visscherij. — Het openbaar onderwijs. — Het R. C. bijzonder onderwijs. — De Nederl. taal op Curaçao. Enz.

Indisch Militair Tijdschrift. 1905. N°. 7.

Tenten voor den geneeskundigen dienst in Nederl.-Indië, door P. van Vliet. (met platen). — Het kader der Artillerie, door Art. — Bereden Infanterie, door H. B. (vervolg). — Gymnastiek en schermen in het leger, door Tinus (vervolg), (met plaat). — Boni, door J. van der Weijden (met kaart), (vervolg). — Varia.

Boekbespreking.

De uitgevers *Valkhof & Co.* te Amersfoort zonden ons ter aankondiging een nieuw geschrift van den als gezellig verteller van feiten uit het oorlogsleven gunstig bekenden oud-kapitein J. P. Schoemaker. Ditmaal luidt de titel:

Verhalen uit de Indische Krijgsgeschiedenis (Java-Boni-Bandjermasin) en is de inhoud:

De Gedong Ingris. — Insluiting en ontzet van Djocjakarta. — De vlucht en gevangenneming van Pakoe Boewânâ VI, Keizer van Solo. — Een bladzijde uit de Nederl.-Celebesche Geschiedenis. — Een herinnering uit den Bandjermasinschen Krijg (1859—1863). — De Penitie-Biroe.

Met genot hebben wij een paar van die eenvoudig en toch erg gezellig geschreven verhalen gelezen en hoewel wij 't volkomen eens zijn met hen, die oorlogsgeschiedenis, als hoofdschotel voor het menu der jeugd, in onzen tijd van zucht naar vrede en verbroedering der volkeren ongeschikt achten, kunnen wij 't toch aan den anderen kant niet anders dan loven, wanneer aan het opkomend geslacht wordt herinnerd, dat moed en wilskracht, ook in de dagen, die aan de tegenwoordige voorafgingen, eigenschappen waren onzer voorvaderen. Wij wenschen den uitgever, die goed voor 't uiterlijk zorgde en den matigen prijs van f 1.50 stelde, dan ook een ruim debiet toe.

Wat ons in 't aangekondigde boek vooral ook aantrekt, is de warmte, waarmee de heer Schoemaker eene oneerlijkheid herstelt, die in een Nederlandsch leerboek tegenover de Bandjereezen van 1859 is gepleegd.

Bij eene herinnering uit den krijg van 1859 en volgende jaren ter Zuid- en Oosterafdeeling van Borneo schrijft hij o. a.:

Ons verhaal zullen we in het kort doen voorafgaan door het vermelden van de aanleiding tot den opstand, welke, naar het schijnt weinig bekend is — althans in een leerboek ten dienste van het onderwijs, „Nederlandsch Oost en West" door D. Aitton, oud-leeraar van het gymnasium te 's-Gravenhage, lezen we, dat een aanval uit godsdiensthaat op de aldaar verblijf houdende Europeanen aanleiding gaf tot een der hardnekkigste van onze Indische oorlogen, die echter na een strijd van twee jaren door den generaal Verspyck werd ten einde gebracht.

In dat leerboek dus, wordt de gansche schuld geworpen op den Bandjerees. Dit is onjuist.

Wel speelde het fanatisme, gelijk in alle landen waar de Islam heerscht, ook in Bandjermasin een groote rol, omdat het door hoofden en priesters als het krachtigste middel werd aangegrepen, om op de gezindheid der menigte te werken, doch in den aanvang stond de godsdienst geheel buiten de Bandjermasinsche kwestie.

Bij de geschiedenis behoort waarheid; door haar te verlichten of te verzwijgen, verminkt men niet alleen de historie, maar gaan haar leerrijke lessen te loor.

De aanleiding tot den opstand was geen godsdiensthaat, doch een staatkundige misgreep der toenmalige Indische Regeering.

In 1853 overleed de prins-troonopvolger Abdoel-Rachman en werd diens oudste, maar onechte zoon Tjamdjid-Illah, op voorstel van den resident van Bandjermasin, door de Indische Regeering tot troonopvolger en Rijksbestierder benoemd.

Deze benoeming was een schending der aloude wettelijke instellingen van het land, welke voorschrijven, dat de troonopvolging in rechte lijn moet plaats hebben; de zetel kwam dus toe aan prins Hidaijat, den jongeren, maar wettigen zoon van den kroonprins Abdoel-Rachman. Te vergeefs vaardigde de sultan Adam in 1853 naar de Regeering een gezantschap af, teneinde haar te wijzen op de wetten des lands en te smeeken het onrecht te herstellen door niet zijn kleinzoon Tjamdjid-Illah, maar zijn kleinzoon Hidaijat als troonopvolger te erkennen.

De Indische Regeering echter meende, om het „prestige", dat verkeerdelijk boven het recht werd gesteld, zich gelijk te moeten blijven, en dacht niet aan de ontevredenheid, het verzet en den opstand, dien zij mogelijk, ja, zeer waarschijnlijk zou opwekken door het onrecht te handhaven.

Het is bekend, dat niets de hartstochten bij een Oostersch volk meer doet ontvlammen dan het loochenen zijner overoude instellingen, wetten en tradities.

Sultan Adam stierf den 1en November 1857.

Ondanks bij testament de kroon van het Bandjermasinsche Rijk aan Hidaijat was vermaakt, werd Tjamdjid-Illah — wiens moeder, een Chineesche vrouw, slechts een bijzit was — door de Regeering tot sultan benoemd.

Hij had nog op eene andere onnauwkeurigheid in het leerboek van Aiton kunnen wijzen. De oorlog in Bandjermasin werd door den toenmaligen majoor Verspijck met krachtige hand, grooten moed en veel beleid gevoerd, maar ten einde gebracht was de oorlog niet zoo spoedig. Wij waren in de Z. en O. Afd. v. Borneo na 1863 en werkten mee tot de eerste Vestiging aan de Teweh-Rivier, gebouwd om de Sultanspartij in bedwang te houden.

De geschiedenis moet *juist* geschreven worden, wil men er leerrijke lessen uit trekken!

ADVERTENTIEN.

REPATRIEERENDEN.

Compleete meubileeringen **in Huur**,

Voor benedenhuizen van af f 15 p. md
„ bovenhuizen „ „ - 25 „
Voor geheele woningen na overeenkomst.

INLICHTINGEN OMTRENT WONINGEN etc. OP AANVRAAG.

Meubelfabriek en Magazijnen v/h CORSMIT BROSSOIS & Co. WAGENSTRAAT 18. — DEN HAAG.
SPECIAAL ADRES VOOR COMPLETE MEUBILEERING.

SCHEVENINGEN.
„Villa Seinpostduin."
Pension
voor FAMILIES zonder kinderen.
PRACHTIG ZEEGEZICHT.
UITMUNTENDE TAFEL.
KAMERS met en zonder pension.

Dames,

vooral ook Weduwen van Ind. Ambt. en Offic., die relatiën hebben in den **gegoeden stand**, en die zich gaarne op nette wijze eenige geldelijke **inkomsten** zouden verschaffen, gelieven te schrijven aan het adres: **B. S.** Kol. Weekblad, Nieuwe Molstraat 20.

---

18 à 20 pCt.

De naaml. vennootschap Verbruiksvereeniging
INSULINDE,
2e Schuijtstr. no. 1, verkoopt à contant
KRUIDENIERSWAREN en **COMESTIBLES 18 à 20 pCt.** beneden de gewone winkelprijzen.
Vraagt prijscourant.
De Directeur,
E. C. SENGER.

ZUID-HOLLANDSCHE BIERBROUWERIJ

DEN HAAG,
levert op fust en flesschen
Pilsener, Munchener, Lager en Gerste Bieren.
TEL. INT. 2872. — VRAAGT PRIJSCOURANT.

Pension Insulinde.

Sinds 1898
alleen gevestigd **Bankaplein 2, den Haag.**
Schoonste en Gezondste ligging — Tel. Int. 1486.

MEIJROOS & KALSHOVEN, ARNHEM Koningsplein 9.

Export van **Piano's, Harmoniums, Muziek-, Blaas- en Strijkinstrumenten, Gramophones, enz.** naar Oost- en West-Indië.
Speciaal voor de tropen aanbevolen:
Piano's en Vleugels uit de fabriek van JOHN. BRINSMEAD & SONS, LONDON! Garantie **5** jaar.
Catalogus franco op aanvrage.

INKOOP van OUDE en INDISCHE BRILLANTEN.
Speciaal adres voor verslijpen van Brillanten.
Geeft hoogste waarde voor Parelen en andere Edelgesteenten.
N. BLOM. Amsterdam, N. Heerengracht 9.

ZADEL- EN KOFFERMAKERIJ,
W. POPPINK,
151 PRINS HENDRIKSTRAAT, DEN HAAG.
Goedkoop adres voor sterke REIS- en HANDKOFFERS. Vooral wordt de aandacht gevestigd op mijn uiterst solide en goedkoope gepanserde HUT- en MAILKOFFERS. Reparatieinrichting voor alle soorten reisartikelen en lederwaren.

Brouwerij „de POSTHOORN"

Depot den Haag Turfmarkt 31.

VAN WAVEREN'S BIEREN

Gebrouwen alleen van Gerstenmout en Hop, zonder Conserveeringsmiddelen.

Regentesselaan 26, Villa EMMA.
FAMILIE PENSION.
Apartementen disponibel per maand, week of dag.
SCHUTTERO.

DRINKT
HUBERTUS' SPRÜDEL
De Kroon der Tafelwateren.
Het Goedkoopst natuurlijk Bronwater.
Heele flesschen of kruiken 16 ct.
Halve » » » 13 »
Alom verkrijgbaar.
Hoofddepot voor Nederland en Koloniën:
H. F. KRUMMEICH Bierkade 5a, DEN HAAG.
TELEPHOON 997.

Indisch Restaurant.

VEREENIGING OOST EN WEST
L. v. Meerdervoort 195.
Telephoon 2655.
Indische Kokkie,
Plat du jour f 0.80, na 4 uur f 1.—.
DINERS van f 1.50.
Uitzending van Diners en allerlei Schotels.

Over te nemen.

Een **massief mahonie toilet,** met Spiegel, 2 Lusters, Marmer Blad en lade, voor den spotprijs van **f 11.**
Adres:
87 Helmerstraat 87.

THE LONDON COMPANY,
36, Noord-Einde 36.
BETROUWBARE KLEERMAKERIJ.
Elegante Coupe. — Solide bewerking. — Hoogst billijke prijzen.
Indische Uitrustingen naar de laatst uitgekomen modellen.

Restaurant des Indes.

Prins Hendrikplein 3a
PIEPER-BAARS.
Telephoon 1896.
Iederen dag gelegenheid tot het verkrijgen van volledige rijsttafel en Europeesch eten.
Plat du jours tot 4 uur à f 0.80.
Na 4 uur 1 Gld.
Diners van af f 1.50.
Uitzenden van verschillende Schotels.
VRAAG TARIEVEN.

Enig adres van de beroemde echte IJskalfs Leverworst.

Delicatessen en fijne Vleeschwaren.

Voor bovengenoemde Artikelen is het beste adres bij
N. C. VERKERK,
Prins Hendrikstraat 128.
Voorheen Chef-Kok Witte Societeit.
TELEFOONNUMMER 1850.

F. H. BOTHE,

21, Veenestraat -- Den Haag.

SPECIALITEIT IN
GEKLEURDE, ZWARTE en CRÈME STOFFEN.
Nouveauté's voor elk seizoen.
STEEDS GROOTE ASSORTEMENTEN. BILLIJKE PRIJZEN.

Vraagt de bekende Sauces en FABRIEKSMERK T&D GEDEPONEERD **Uw Leverancier Groenten, Soepen, Zuren van de Firma**
TIELEMAN & DROS, *Leiden.*

---

50 % VOORDEEL

doet zich een ieder bij het koopen zijner **Meubelen**, als men eerst een kijkje gaat nemen in de

Meubelfabriek „de Wilskracht" Regentesselaan 362,

welke fabriceert tegen ongekende prijzen en degelijke uitvoering in moderne en andere stijlen van prima materiëel, modellen eenig en alle eigene ontwerpen, welke onmogelijk elders te koop zijn.

Elegante eiken moderne Slaapkamers in verschillende modellen, bestaande uit: Spiegelkast, Lits-Jumeaux, 2 pers. Waschtafel, 2 nachtkastjes en 2 stoelen compleet **f 200.—**
Dezelfde modellen in Pitch-Pine **f 165.—**
Elegante eiken eetkamers in verschillende modellen bestaande uit: Buffettafel met 2 bijbladen en 6 stoelen met leer **f 160.—** en hooger.
6 eiken leeuwenkopstoelen met leerdoek **f 42.—.**
Voorts alle reparatiën van Meubelen en Opmaken, Stoffeeren enz. **ZEER BILLIJK.**
Aanbevelend **L. A. VORST,**
v/h **Chef der firma N. BALTUS,**
Stoommeubelfabriek NOBELSTRAAT 3, *Alhier.*

Het Indisch-Nederlandsch Kantoor,
Conradkade 60, 's-Gravenhage, bij de Laan v. Meerdervoort.
Effecten — **Prolongatie** — Assurantiën (alle branches) — Spaar- en Depositobank — Koopt **Java-Bankbilletten** — Bezorgt **passage** per mailbooten naar Indië, Amerika, Z.-Afrika en O.-Azië. Volledige inlichtingen **kosteloos.**

De 4 Cylinder Minerva

kost slechts 3500 Gulden,
Loopt beslist geruischloos en gegarandeerd 65 KM. per uur.

Dagelijks te bezichtigen en te beproeven bij
H. JANSSEN,
Hofwijckstraat 36-40,
tusschen Rijswijksche weg en Station Holl. Spoor.

De Firma TER MARSCH & Co.

Hofleveranciers te ROTTERDAM
levert, onder nevenstaand Fabrieksmerk, uitsluitend
prima kwaliteit
Vleeschwaren, Soepen, Sausen, Hammen,
ENZ. ENZ.
Vraagt uitgebreide Prijscourant voor Export of Binnenland

PORTRETTEN
in olieverf en pastel naar het leven en van overledenen naar photographie, door
Mej. Clasina Neuman,
Verl. Suezkade 136. - Den Haag.
Kinderen behoeven niet stil te zitten.

Export. *Import.*
G. C. VAN ZAALEN,
Aardappelhandel,
Zuid Oost Binnensingel 53-55, 's-Gravenhage.
Telegr.adres Zaalen Haag. Telef. Interc. 114.

Magazijn van Lakens en Stoffen.
Joz. J. Dietz,
Md. Tailleur, Korte Houtstraat 7, DEN HAAG.
Speciale Inrichting voor Ambtsgewaden.

Zwitsersche Wasch-, Electrische Bleek- en Strijkinrichting te RIJSWIJK.
Wit- Bont- Wol- Gordijnen-Wasscherij.
Tapijtreiniging. - Uitstoomerij. - Chemische Wasscherij. - Motzuivering
GEEN CHLOORKALK. — EIGEN WATERTOREN.

VOORSCHOTTEN

verkrijgbaar op langen en korteren termijn bij
BIGOT, BOOT & Co.
In Assurantiën.
DENNENWEG 63 — INT. TEL. 1734
'S GRAVENHAGE.

SPIEGEL EN LIJSTENFABRIEK van J. ARENS.
28A. ZOUTMANSTRAAT 28A.
Speciale inrichting voor *OVERVERGULDEN.*

J. H. K. MEIJER,
IMPORTEUR VAN
Havana-Sigaren, Sigaretten, Tabak enz.
Passage 9, Bezuidenhout 132, DEN HAAG.
Export naar Oost en West.

J. A. M. Zeij
Tailleur, Heerenstraat 13a.
voorheen Chef-Coupeur te Soerabaia.
Uitrustingen volgens de in Indië gedragen Modellen, voor Officieren, Ambtenaren en Particulieren.

KLEINGELD & ZOON

TAILLEURS.
Parkstraat 39. Den Haag.

Fabriek van Militaire en Civiele Equipementen.
Hofleveranciers van H. M. de Koningin.
PAPESTRAAT 21. — DEN HAAG.
Telephoon 2468.
W. VERVLOET & ZOON.

Firma H. W. DUBEL

NOORDEINDE 4.
HOF- EN RIJKSLEVERANCIER
HOLOGER EN OPTICIEN.

J. VAN DE GRIEND
Zwarteweg 61-62. DEN HAAG.
Telefoon No. 125.
Expediteur voor Verhuizingen binnen en buiten de stad en vervoer van alle goederen.

H. C. A. TROUWBORST,
Molenstraat 46. Den Haag.
Diverse houten Huishoudelijke Artikelen.
Alle soorten Borstelwerk.
IJzeren Aschbakken, Sponsen en Zeemleder.
Diverse soorten Poetspomades en Schoensmeren, Potlood enz.

RESIDENTIE HYPOTHEEKBANK.

Maatschappelijk kapitaal f 1.000.000.— (Geheel geplaatst.)
's-GRAVENHAGE, PLAATS 1a.
Directie: **K. E. ABBING. A. C. DE KANTER.**
Verstrekt **gelden** op eerste Hypotheek en geeft onder Notarieele contrôle, **4 % Hypotheekbrieven** uit, groot *f* 1000.—, *f* 500.—, *f* 250.—, *f* 100.—.

NOORDEINDE 45.
Albert Ashoff
Chemisier.
Specialiteit Overhemden naar maat.

De Hollandsche Nijverheid,
.-. Lange Poten 20, Den Haag. .-.
Speciaal Magazijn van
Eigengemaakte Dames- en Kinderondergoederen.
Solidste afwerking. — Billijkste prijzen.

Brandstoffenhandel C. C. LENS.

Z. O. Binnensingel 97, b/d Zwarteweg, Den Haag.
Interc. Telephoonnummer 120.
Jaar van Oprichting 1843.

E. P. MEIJER,
Koningsplein 6. 's-Gravenhage.
Publiek Telefoonstation No. 2552.
Drogerijen. Specerijen Toilet-Artikelen
VERBANDSTOFFEN.
Zieken- en Kinder-Verplegings-Artikelen.
Specialiteits Geneesmiddelen.

Firma TENZER,
Oude Molstraat 15—15a. Den Haag.
Generaal-Vertegenwoordiging voor Nederland en Indië van verschillende eerste fabrieken in Brandapparaten, zijn Houtwaren voor Branden, Snijden, enz.
Engrosmagazijn en Etalage:
Oude Molstraat No. 2, bij het Stadhuis.

J. F. HANSEN, Mr Smid.
Magazijn van
Baden, Geysers, Haarden, Kachels en Fornuizen.
GASORNAMENTEN.
Huishoud. Artikelen.
KEPPLERSTRAAT hoek REGENTESSELAAN, 'S-GRAVENHAGE.

J. VAN BOMMEL,
Magazijn in Kantoor- en Schrijfbehoeften
Jap. Wandversieringen
PORTRETLIJSTEN in alle maten en
LUXE ARTIKELEN.
60 PRINSESTRAAT, hoek Juffr. Idastraat en 1ste OBRECHTSTRAAT 59.

P. M. Tamson,

Nieuwstraat 7, Telefoon 2533.
PASSERDOOZEN.

English Lessons
by Mr. E. HAYWARD,
16 v. Merlenstraat Den Haag.
Inlichtingen te bekomen bij de Uitgevers van dit blad.

J. M. RIEL,
Hemsterhuisstraat 72.
Drogerijen, Specerijen, Chemicaliën, Verfwaren, Lakken en Vernissen.
SPONZEN en ZEEMEN.

J. W. POULUS,
Vlamingstraat 49, DEN HAAG.
Magazijn van GOUD, ZILVER en HORLOGES.
Speciaal Atelier tot het repareeren van alle mogelijke artikelen, als: Goud, Zilver, fijne Nikkelwaren, Horloges, enz. enz., tegen uiterst billijke prijzen.

Jac. v. d. HAAGEN
Nieuwstraat 10a, den Haag.
Gazelle Rijwielen en Onderdeelen
Fabriceert RIJWIELEN volgens alle MODELLEN en maten. Fittings naar verkiezing.
BONDS-Rijwiel en Motorhersteller.

Brückel Mutzenbach
Veenestraat 22, hoek Kettingstraat,
's GRAVENHAGE.
Toiletartikelen, Kramerijen, enz.

COMPAGNIE BORDELAISE
Lange Poten 23.
Pilsener Urquel.
Wijnen en Gedistilleerd.

WERKTUIGKUNDIG
EN ELECTROTECHNISCH BUREAU.
Handel in OPEL-RIJWIELEN.
L. M. VAN TETTERODE & Co.
Tasmanstraat 104.
bij de Prins Hendrikstraat. — DEN HAAG.

VLEESCHHOUWERIJ van
Gebrs. de Zwaan,
HOFLEVERANCIERS.
WAGENSTRAAT 37. Teleph 849. 's-GRAVENHAGE.
Bevelen zich beleefdelijk aan voor de levering van eerste kwaliteit **Rund-, Kalfs- en Lamsvleesch.**

Fr. POSTMA
TASMANSTRAAT 164.
PIANO- en ORGELMAGAZIJN.
Solied adres voor stemmen.
Speciale inrichting voor reparatie.
VERHUREN en INRUILEN.

Broodfabriek „DE ZEEUW", JACOB CATSSTRAAT 182—210.
Specialiteit in **BRUINBROOD,**
Systeem Dr. ALLINSON.
TELEFOON 1046. **B. HUS.**
N.B. In December wordt aan de verbruikers **15 procent** uitbetaald.

J. A. VAN DE LAAK.
71 Wagenstraat 71,
Den Haag.
Uitgebreid Magazijn van alle soorten Borstelwaren, Galanteriën en Kinderspeelgoed.

J. C. FERON,
MAGAZIJN VAN MEUBELEN EN SPIEGELS.
Behangerij en Stoffeerderij.
VEENKADE 6. — DEN HAAG.

A. G. AUDIER.
Sigarenhandel.
PRINSESTRAAT 134,
Hoek NOORDWAL.

Manufacturen en Dames-Confectie.
Magazijn „Prins Maurits"
PIET HEINSTRAAT 113.
Specialiteit in WITTE GOEDEREN.
Telephoon 4063.

Koninklijke Brood- en Beschuitfabriek, LENSVELT NICOLA,
DEN HAAG. TELEFOON No. 2531. VEENESTRAAT 23.
Luncheon room.
KOFFIE. — THEE. — CHOCOLADE.

Sigaren en Sigaretten
Magazijn „WILHELMINA",
Gedempte Burgwal 39,
Den Haag.
Monsters worden gratis en franco op aanvrage toegezonden.

Wed. S. CALFF.
PASSAGE 41 ROTONDE DEN HAAG.
Soliedste adres van Dames-, Heeren- en Kinderschoeisel, Kousen en Heeren Sokken. Specialiteit in Militaire Handschoenen. Atelier voor reparatie en maatwerk.

's-Gravenhaagsche Kofferfabriek
TASMANSTRAAT 72.
BESTE en GOEDKOOPSTE adres voor alle soorten Hand-, Reis-, Hut-, Mail- en Dienstbodenkoffers.
Alle reparatiën worden spoedig en net afgeleverd.
Aanbevelend **F. W. P. D. TOONEN**

Atelier voor Reparatiën.
Goud, Zilver, Diamant en Horloges,
J. L. BERNHARDI Jr.
Vlamingstraat 11. Den Haag,
tegenover de Fransche Bazar.

Firma D. SCHERRENBERG,
NIEUWE MOLSTRAAT 27.
Papierhandel, Stoom Papieren zakkenfabriek en Drukkerij.
Afdeeling inkoop van oud papier enz.
NIEUWE MOLSTRAAT 44.
TELEFOON 928.

De Goedkoope Winkel van
H. DE LA COURT,
Hemsterhuisstraat 283.
in Drogerijen, Chemicaliën
en Wasartikelen.

J. DRIESSEN.
Poelier.
PARKSTRAAT 19. DEN HAAG.
Telefoon 3102.

BROOD-, BESCHUIT EN KOEKBAKKERIJ
Witte de Withstr. 18 's-Gravenhage.
Dagelijks versche **ZOUTE BOLLEN, KRAKELINGEN en ZOUTESTENGELS.**
Wed. W. Bakker-Maas, v.h. J. J. Bakker.
Hofleverancier.

„A la Parisienne."
J. KROGER. SPUISTRAAT 32. DEN HAAG.
3de huis van af de Passage.
Dames en Kinderkleeding.
SPECIALITEIT REFORMKLEEDING.
CHIQUE COUPE. **ACCURATE BEWERKING.**

E. HASE
SPUI 25a.
Pelterijen en
Heerenhoeden
Sportpetten en kinderhoeden.

G. M. WATERREUS.
Piet Heinstraat 133.
BESTE en GOEDKOOPSTE adres voor Indische Ingrediënten, Speciaal voor de **RIJSTTAFEL.**
Vraagt Prijscourant. Telefoon 1736.

JOHAN DELBOY.
Coiffeur. Bankastraat 6.
Salons voor Dames en Heeren.
Magazijn van Parfumeriën enz.
Merang des Indes, 50 Cts. per flesch.

Wed. I. HOEK & Zonen
Visch-, Wild-, Fruit- en Comestibleshandel
2 Vos in Tuinstraat 2,
s'-Gravenhage,
Telef. Interc. 675. Verzending naar Oost- en West-Indië.

H. ISERIEF & Zonen.
Plein hoek Korte Poten 1--3.
Lingeriën. — Corsets.
Uitzetten. — Luiermanden.

T. H. v. WESSEL,
Sigaren Magazijn
DE INDISCHE WIJK
Bankastraat 20a, Den Haag.

Vins de Bourgogne
Lupé Chôlet
Cave chez: Mr. P. J. Schretlen
export. **négt en vins.**
Korte Houtstraat 33, Telef. 223.

American Lunch-Room.
Café-Restaurant Bodega
Spijskaart met groote verscheidenheid.
Spuistraat 12. Den Haag.
L. H. A. STEVENS.

VAN VEEN'S Theesalon.
's-GRAVENHAGE — PLAATS 33.
THEE, KOFFIE, GEMBER, SOJA, enz.
Jap. en Chin. Kunstvoorwerpen.

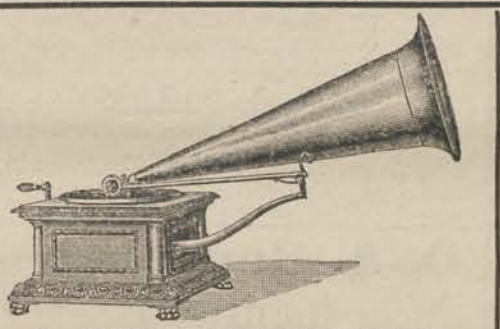
MAISON THEODOOR.
Th. A. J. HUIJNINK.
Salon pour la coupe des
cheveux et barbe.
Specialité pour des articles de toilet.
Hofstraat 7. **La Haye.**

A. A. BOLT,
Confiseur, Patissier. — ***HOFLEVERANCIER.***
BANKASTRAAT 4f, 4c, 4d, 4e.
Echte Indische Spekkoek.
Ook verkrijgbaar in „BOEATAN," Plaats 9.

MAGAZIJN van
RIJWIELEN, ONDERDEELEN,
en Sportartikelen.
1e Klas Reparatie-Inrichting.
Aanbevelend,
JOSEPH VAN BOMMEL,
Agent der GLOBE RIJWIELEN,
Dennenweg 17a, Den Haag, (hoek Spekstraat).

J. B. Benner,
HOFLEVERANCIER.
79 NOORDEINDE 79.
Piano's en Orgels.

A. B. Brons.
Behanger, Stoffeerder en Beddenmaker,
Fluweelen Burgwal 9, Den Haag.
Solide afwerking Billijke prijzen.

A. W. HEIJNEN
Noordeinde 48, Den Haag.
Hoofdagentschap voor Den Haag en Omstreken van de
ODEON SPREEK-ZING-MACHINE.
Odéonplaten worden aan twee kanten bespeeld.

Heeren hoedenmagazijn
Jean Meyer.
Passage 49--51--52.

M. J. Meijsen,
Confiseur, Patissier, Glacier, Cuisinier.
PIET HEINSTRAAT No. 110.
— — Telephoon 1744. — —
Levering van koude en warme Schotels.
Dejeuners. — Diners. — Soupers.

Gevestigd sedert 1880. — BEKROOND 1886.
KOFFERFABRIEK
Wed. F. K. N. BORN & Zn.
Fabriek en magazijn van Koffers, tasschen en lederwaren.
Fabriek WESTERBAANSTRAAT 1 E.
Magazijn VEENKADE 44a, hoek Westerbaanstraat.

Coiffeur. **Maison Elsevier.** Parfumeur.
29, BUITENHOF
(vis à vis de la vieille prison)
LA HAYE. Téléphone No. 3386.
Salon de Coiffure de Premier Ordre.
Procédé Antiseptique.
Parfumerie et Brosserie Française et Anglaise.
Grand choix d'éponges.

Firma A. L. J. & W. DE HAAS,
Vleeschhouwers. — Hofleveranciers.
35 Wagenstraat.
Hoogste onderscheiding Prix d'Excellence Zilveren Medaille v/h. Gem. Bestuur van den Haag.

Stoffeerderij, Bedden- en Meubelmakerij
Opgericht 1875.
M. C. Kreeft,
Wijd Achterom 113. Den Haag.
Werkplaatsen Hofspui 5B.
— COMPLEETE MEUBILEERING. — —

KLEEDERMAKERIJ
VAN
P. F. J. VAN ZUIJLEN,
PIET-HEINSTRAAT 55.
Soliede stoffen goedpassende Coupe.
Billijke prijzen.

WESTEINDE 337.
Magazijn van Spiegels en Schilderijen.
PORTRETLIJSTEN en MORASTANDEN
in alle maten.
Alle soorten ENCADREMENTEN.
A. C. DE ROOS.

Firma P. J. KOK.
Dag. Groenmarkt 38.
TELEPHOON 2508.
Spekslagerij en handel in uitsluitend 1ste kwaliteit fijne vleeschwaren.

G. BULTÉ.
Sedert 1893 gevestigd
16 Witte de Withstraat 16.
Manufacturen, gemaakte en gebreide goederen, zeil, dekens, enz. enz.
Groote sorteering, goedkoopste prijzen, stalen op aanvrage p. o.

Confiserie, Chocolaterie PASSAGE 30
Groote sorteering TABLETTEN van eerste binnen- en buitenlandsche huizen.
Karstel's Florabonbons, Rumboonen, Moccaboonen enz.
Prima Cacaopoeders van Van Houten, Karstel, Suchard enz.

Gebr. van de Water
104 Witte de Withstr.
HANDEL IN
Roomboter, Kaas, Eieren en Fijne Vleeschwaren.
Franco aan huis bezorgd.

OPGERICHT 1820.
Erve J. v. d. BERGH
Hofleveranciers,
Nieuwstraat 9.
Specialiteit in
Fijne Java koffies, Java en China Theeën.

J. KNEGTEL
IN
Gedistilleerd, Wijnen en Likeuren
Bierbottelarij.
SPECIALITEIT IN COGNAC.
Bankastraat 91. **Den Haag**

Dick's
DAMPPROOF BOOT & SHOES
Are Superior to all others.
Spuistraat 4. } den Haag.
Piet Heinstraat 20. } Telef. 3332.

Handel in Koloniale Waren en Comestibles.
Indische Ingrediënten.
Speciaal adres voor diverse soorten
prima Java Theeën.
BANCKERTSTRAAT 43, bij de Groot Hertoginnelaan.
TELEPHOON 3361. PUBLIEK STATION.

L. van Gasteren, Westeinde 351.
Prachtige verb. Singer hoogarmmachine van f 47,50 nu contant f 25.
Gebruikte van af f 6.
Reparatiën spoedig en billijk.
Alle Onderdeelen verkrijgbaar tegen geringen prijs.

Wijnhandel.
J. R. SNOECK HENKEMANS,
Firma VOSS & Co.,
's GRAVENHAGE. — LAAN 10.
Telephoon 1973.
Vraagt de prijscourant.

S. NETTO,
Firma H. P. v. d. BURGH & Zn.,
WITTE DE WITHSTRAAT 36,
DEN HAAG.
Hoeden, Petten en Heeren Mode-Magazijn
Overhemden op maat, Fantasie Vesten.

Fabriek van Kantoorboeken
H. J. van Bukel,
NIEUWE MOLSTRAAT 50.
Alle soorten van Bindwerk, Etui- en Cartonnagewerk. Opplakken en Vernissen van Landkaarten.
Nette afwerking. Billijke prijzen.

G. J. HEEMSKERK,
Obrechtstraat 198, *hoek Reinkenstraat.*
KOLONIALE WAREN, COMESTIBLES.
Chocolade-Suikerwerken.
SAMBALLANS EN DIVERSEN.
Thuére en Papendajanthee.

SIGARENHANDEL.
H. L. VAN RIJSWIJK,
Passage 40, — Rotonde,
DEN HAAG.
Speciale blikken verpakking
voor OOST- en WEST-INDIEN.

F. HINTZE, Spuistraat 60.
Kunst- en ivoordraaier.
Specialiteit in tabaks-, sigaren- en sigarettenpijpen. Wandelstokken.
Atelier voor reparatie van waaiers, ivoor, paarlemoer en schildpad.
— — — Opmaken van horens. — — —

J. H. F. LEMPERS,
SPUISTRAAT 68, 's-GRAVENHAGE.
Grootste sorteering in
Chineesch, Japansch, Porcelein en Delftsch Aardewerk en Luxe-Artikelen.

PAUL C. KAISER,
— **FABRIEK, ELANDSTRAAT 94.** —
Prinsestraat 66,
Elandstraat 94a,
Weimarstraat 35,
Heerengracht 24,
Valeriusstraat hoek Dunklerstraat,
levert alle soorten brood van de beste hoedanigheid

H. VAN DE WATER Jzn.,
DEN HAAG.
FREDERIKSTRAAT 18,
KONINGSTRAAT 16.
Goedkoopste adressen voor beslist 1e kwaliteit
BOTER, KAAS, EIEREN en VLEESCHWAREN.

Het materiaal der
KRUMEICH'S INMAAKPOTTEN
is het Hygiënisch volmaakte en vrijwaart den inhoud tegen lucht en temperatuurswisseling.
Men vrage beschrijving.
Hofleverancier. **H. HEIJNEN. Telef. 1174. Hofspui 109.**
Magazijn van Huishoudelijke Artikelen.

F. HAPPEL, Drogist
1ste Wagenstraat 63. DEN HAAG.
Drogerijen, Chemicaliën, Binnen- en Buitenlandsche Geneesmiddelen, Zeepen, Eau de Cologne enz.
Specialiteit: Happel's beroemd eksteroogen- en huideelt-tinctuur f 0.40 per flacon franco p. p. na ontvangst van postwissel af f 0.50.

J. J. REESER
Piet Heinstraat 116
Elandstraat 85 en 86.
Serre-Ameublementen.

Allright Rijwielen.
„Centaur" „
„Trio" „
Motorrijwielen.
Automobielen.
Sportartikelen.
Ph. Krönig, Reinkenstraat.

G. Raumann & Co.
Boekhorststraat 22, den Haag.
MAGAZIJN van
Galanteriën, Kramerijen, Speelgoederen,
SCHOOL- en SCHRIJFBEHOEFTEN
Staalwerken, Schoenmaak-Artikelen, enz. enz.
EN GROS. EN DETAIL.

Modes
C. SAAN, Zoutmanstraat 5.
MAGAZIJN van
gegarneerde Dames- en Kinderhoeden, Voiles, Linten en Bloemen.

C. DONKER,
Telefoon 55, HOFSTRAAT 5 's Gravenhage
Hoofd-Agent voor Nederland van de
WAFFENRAD RIJWIELEN,
uit de beroemde geweerfabriek te Steyr, Oostenrijk,
PROPATRIA RIJWIELEN.

J. C. VAN LEEUWEN.
Tabak, Sigaren en Sigaretten Magazijn.
Nieuw Duinoord
Valeriusstraat 88

PIANO- & ORGELMAGAZIJN
D. SENTEUR
Hofstraat 3 'S-GRAVENHAGE
VERKOOPEN, VERHUREN, STEMMEN EN REPAREEREN.

DE KINDERWINKEL.
Specialiteit in Kinderhoeden, Mantels, Jurken enz enz.
Levering van complecte Luiermanden.
J. T. H. VRIES. Schoolstraat 32.

P. H. SAP,
Assistent-Apotheker en Gediplomeerd Drogist.
TROMPSTRAAT 218, — DEN HAAG.
HANDEL IN
Medicinale en Toilet ZEEPEN,
Medicinale en Minerale WATEREN.
EAU DE COLOGNE.

Reiskoffers. **MANDEN- EN STOELENFABRIEK** Stoelmatten.
van N. GERRITSMA,
VAN DIEMENSTRAAT 82,
is het voordeeligst Adres voor Duinoord en omstreken. Reparatiën spoedig, net en billijk.

N. A. de Bénis
Coiffeur Posticheur.
Theresiastraat 102, hoek Marlastraat
DEN HAAG,

RINCK,
Hofleverancier, Schouwburgstraat 2.
Specialiteit in PORTEM., PORTEF., ETUIS, ALBUMS enz.
Billijke Prijzen.
Reparatiën enz. alles zeer solide.
Voor Indië expresse bewerking.

CENTRAAL-APOTHEEK „De Archipel."
Javastraat 49. — Telefoon N°. 1352.
R. R. NAUTA, Apotheker.
Handel in:
Chemicaliën & Drogerijen, Verbandstoffen,
Minerale wateren en Zouten,
Homoeopatische Geneesmiddelen van
Dr. Willsman Schwabe in orig. verpakking.
Binnen- en Buitenlandsche Specialité's
w. o. Quina Laroche per $^1/_2$ fl. 1.—
„ „ „ $^1/_1$ fl. 1.90
NB. De recepten worden tegen zeer billijken prijs gereed gemaakt. Indien gewenscht kunnen zij afgehaald worden, zonder verhooging van prijs.

J. J. Sand,
Wagenstraat 114, Den Haag.
Mozaïek en hardgebakken Vloertegels
voor
Kerken, Scholen, Kazernes, Stations, Villa's, Fabrieken, enz.
Verglaasde tegels voor Wandbekleeding.
Teekeningen en prijscourant fr. op aanvrage.

„PAX",
Zoutmanstraat 29, Den Haag.
Groote keuze: Tegels, Vonga's, Wandteksten op karton en glas, Photo's, chr. en fant.; nieuwste jongens en meisjes prachtbandjes, Prentb., ook chr.; inkten, lijm, schrijf-, school- en kantoorbehoeften.

MAISON DROUOT
Lange Houtstraat 7 en 2, Den Haag.
Telephoon 753.
GROOTSTE INRICHTING
tot compleete Meubeleering, Behangerij, Stoffeerderij.
EIGEN MEUBELFABRIEK.
Antiquiteiten en Kunstvoorwerpen.

J. BRAND,
PAPESTRAAT 10.
Tailleur pour Hommes et Dames.
Prix très modérés.

Spuitwater en Limonade
op **Kogelflesschen** bij abonnement.
Stoomfabriek van koolzuurhoudende dranken.
Laan 26a, 28 & 28a
bij de GROOTE MARKT.

Natuurlijke Bronwateren.
„Gradatio",
Amst. Veerkade 7a, Telefoon 984.
Kaiserbrunnen.

VERTIN & Co.,
Hooge Nieuwstr. 34 (bij 't Tournooiveld).
Effecten- en Administratiekantoor.
BUREAU DE CHANGE.
Abonnement voor het nazien van loten en aflosbare Effecten onder garantie, tegen eventueel renteverlies. Abonnementsvoorwaarden gratis verkrijgbaar.

Heerenartikelen.
Overhemden op maat.
Gebrs. VOGELS.
HOOGE NIEUWSTRAAT 36.
(Tournooiveld.)
Telephoon No. 746. DEN HAAG.

WASCH-
en **wringmachines** zijn **onmisbaar** in elke Huishouding.
Groote sorteering.
Landbouwkantoor M. J. SPRUYT,
Riviervischmarkt 9, DEN HAAG.

HET HUIS VOOR FOURNITUREN.
PRINS HENDRIKSTRAAT,
hoek W.-Pyrmontkade. — HAAG.

Specialiteit in artikelen
ter garneering van
Damescostuums, Voerings, Handschoenen, enz.

Witte Goederen.
Tricot Ondergoederen.
SCHENK & Zn.,
Veenestraat 52, Den Haag.
Lingeries.
Bébé Artikelen.

P. C. MULLER, Witte de Withstraat 103,
DEN HAAG.
RIJWIELHANDEL.
Fabriek der NOVA-Rijwielen.
Agent der TEMPO- en BRUNO-Rijwielen.
1ste Klas Reparatie-Inrichting.
Emailleeren. Verhuren. Vernikkelen.

WISBRUN & LIFFMANN,
Den Haag, Veenestraat 35.
Zijden Stoffen, Garneerartikelen, Kant, Kantstoffen, Entre deux, Lint, Knoopen enz.
Beste en Goedkoopste Adres voor Naaisterfournituren.

Ned. Schoen-Industrie.
Westeinde 88. DEN HAAG. Weimarstraat 18.
Grootste en meest gesorteerde Schoenmagazijnen van den Haag en omstreken. Eenig adres waar aan particulieren voor grossiers prijzen wordt verkocht. Specialiteit in platvoetzoolen ook naar gipsvorm en volgens medisch voorschrift.

TOKO BAHROE
thans gevestigd v. Kinsbergenstraat 126.
Speciaal adres voor **Boemboe en Kruiden. Samballans en Siropen.**
Aanbevelend,
W. BARNAS.

Bloemenmagazijn
van Th. JANSEN,
Koningin Emmakade 89.
Telephoon n°. 2556.
Aanleg en onderhoud van Tuinen.

Firma Wed. C. P. MIJNLIEF,
Lange Beestenmarkt 65a.
Bekroond met Gouden en Verguld Zilveren Medaille te 's-Gravenhage 1898.
Mijnlief's Kinder- en Zoet Roggebrood
aanbevolen door H.H. doctoren.
OPGERICHT 1793.

KANTOOR DER
Begrafenis-Maatschappij
„SECURITAS".
Waldeck Pyrmontkade 54, Den Haag.
Directeur H. W. MUR.
Grafkransen, Monumenten enz.

SIGARENFABRIKANT.
UITSLUITEND HANDWERK.
E. J. G. OSKAM,
Importeur van Havana-Sigaren.
Den Haag. Hoogstraat 27. *Telefoon* 2403.
Speciale verpakking voor Indiën.

D. A. Borrebach.
Coiffeur.
TOILETARTIKELEN en SPONZEN.
HOFSPUI No. 73.

K. H. BRUGGEMANS,
v. Diemenstraat 61—63.
Handel in Spiegel- en Vensterglas.
Huisschilder en Glazenmaker.

E. H. PROTZMANN.
's-GRAVENHAGE. — INGENIEUR. — HEERENSTRAAT 8.
Telephoon 275.
Electrische installaties.
Electrische benoodigdheden.

PIANO'S Verhuren. Stemmen. Repareeren.
Van Bergen Henegouwen.
Anna Paulownastraat 19.

Piano's en Orgels,
D. A. RIPPEN.
Gediplom. stemmer „Toonkunst."
Groote Markt 26a.
Betrouwbaar en voordeelig adres ook voor stemmen en repareeren.

BRANDSTOFFENHANDEL - C. AANDEWIEL
Hofleverancier van H. M. de Koningin en H. M. de Koningin-Moeder.
Kantoor:
SUMATRASTRAAT 145,
Telephoon 1427,
's-Gravenhage.
Filiaal:
BADHUISSTRAAT 103,
Telephoon 2854,
Scheveningen.

JAC. MOULIJN,
OPTICIEN. — INSTRUMENTMAKER,
2e WAGENSTRAAT 95.
TELEFOON No. **904**.
Billijk en **solied** adres voor alle artikelen voor
ZIEKENVERPLEGING,
Hospitaallinnen, IJszakken, Windkussens, Koortsthermometers, Inhalatie-Apparaten, Medicijnglaasjes, enz.
Brillen en Pince-Nez
volgens voorschrift van HH. Doctoren.
AANLEG en ONDERHOUD van **Electrische Schellen** en **Telefoonleidingen.**

NAAIMACHINENHANDEL
v/h. **A. LEWENSTEIN.**
WAGENSTRAAT 18 a.
Levert uitsluitend 1ste kwaliteit naaimachinen.
Gratis onderricht in het moderne borduren en stoppen.

J. F. J. BAKKER,
24 Raamstraat 24.
Handel in Koloniale waren & Comestibles
Telephoonnummer 880.
Vraag steeds:
Preanger, Java en Santos koffie.
Dagelijks versch gebrand.
Alsook de Congo Thee per ons 16—20 cts.

W. ROELOFSEN.
Columbusstraat 101.
Teleph. 2774.
Specialiteit in Indische Ingredienten.
Sambals in fleschjes en blikjes,
Palmin plantenboter, **Sportbeschuit** van de kolonie I. B. te Blaricum.

A. A. REGENSBURG
TANDARTS.
Laan van Meerdervoort 157, Den Haag.

POPPEN. POPPEN.
OUDSTE ADRES van POPPEN en POPPENKLEEDING.
Alle soorten reparatiën.
GROOTSTE SORTEERING in
echte haren- en fantasie-pruiken.
Th. A. KEET,
OUDE MOLSTRAAT 11 bij de Papenstraat.

Ch. W. GUY,
Prins Hendrikstr. 151 DEN HAAG.
Piano's, Orgels en Muziekinstrum.
Stemmen, Repareeren, Verhuren.

B. SCHOEMAKER,
TAILLEUR.
Specialiteit in Engelsche Stoffen.
Westeinde 16. — Den Haag.

SACHS & Co.
Den Haag. Rotterdam. Utrecht.
Specialiteit Hemden naar Maat.

Parfumeriën
Toilet-artikelen enz.,
E. Letitre,
Passage 13.

P. J. CRAMWINCKEL en ZONEN,
Spiegel- en Lijstenfabrikanten.
KUNSTHANDEL.
NIEUWE HAVEN 360-362, Telefoon N°. 112.
PIETHEINSTRAAT 36, Telefoon N°. 1906.

A. S. v. ECK.
KORTE POTEN 29. -- Telef. 318.
Gasfitterij.
TUINSLANGEN en SPROEIJERS,
van af 0.75 per Meter.

W. PAULUSSEN
Drogist:
SPUI 156a
recht over de St. Jacobstraat
goedkoopste en soliedste adres voor
Gummi- en Verbandartikelen.

Mej. W. J. van WIJK
CUISINIÈRE
OBRECHTSTRAAT 57.
Uitzending van Diners.
Telephoon 2665.

F. C. L. HASE,
Bontwerker.
OPGERICHT 1868.
Fabriek en Magazijn van Pelterijen.
Speciale Heerenhoedenmagazijn.
Lange Poten 17.

DIENSTBODENKANTOOR
„EURÉKA"
Tasmanstraat 65
DEN HAAG.

Vitrauphanie of Glaspapier
voor horren, puiramen, enz.
H. J. T. MATVELD,
Wagenstraat 127,
eenig filiaal Zoutmanstraat 56.

M. van STEENBERGEN
Groothandel in Aardappelen.
Korte Groenewegje 122—125.
Teleph. Interc. 1989. Telegramadres Steenbergen Haag.
Levering bij minstens een ½ H.L.

S. SPIJER & Co.
Magazijnen in Goud, Zilver, Diamanten.
26 Spuistraat 26 hoek Passage. 7 Schoolstraat 7 over de Vischbanken.
'S-GRAVENHAGE.

L. A. GIRCOUR
Specialiteit in
Fransche Cognac en Wijn.
Handel in Gedistilleerd en Bieren.
Korte Hoogstraat 11.

„TRANSVALIA".
Prins-Hendrikstraat 74.
Dr. Jaegers zuiver wollen ondergoederen.
Dames-modeartikelen.
Geconfectionneerde ondergoederen.

Rijwielfabriek en Magazijn BOSCHHOEK.
Gevestigd sedert 1899.
François Valentijnstraat 177,
hoek Anna van Buerenstraat.
Reparatie-Inrichting voor alle bestaande merken van Rijwielen.
Agentuur van 1e Klas Engelsche en Duitsche Fabrieken.

P. F. A. SCHREINER
Behangerij. — Stoffeerderij.
Compleete Meubileering.
Bedden- en Meubel-Magazijnen.
Zoutmanstraat 18-20, DEN HAAG.
Telephoon 1864.

Kon. Nederl. Mandenfabriek
FERD. VAN VLIET.
Noordeinde 158.
Interc. Telefoon **3160.**
— **REPARATIE-INRICHTING.** —

Blauwe Hondje.
Groote verscheidenheid in
BINNEN- en BUITENLANDSCHE
SPECIALITEITS-GENEESMIDDELEN.
Vlamingstraat 42. — Telef. 1955.

MODES.
Mad^{elle} P. J. H. SPITS,
Hofspui 9A. Westeinde 187.
Dames- en Kinderhoeden-Magazijn.

De „Kaplaars"
Herderinnestraat 9,
den leden aanbevolen.

Magazijn in Gas-Artikelen,
Wasch-Artikelen, Badtoestellen,
Sanitaire-Inrichtingen, enz. enz.
Lood- en Zinkwerken.
Aanleg van Electrisch Licht, Electrische Schellen en Huis-Telephoons.
J. VAN DER SPEK,
BALISTRAAT 4.
Telephoonnummer 1371.

SOLIED en GOEDKOOP
BEDDENMAGAZIJN
van A. KRAAN
ZUIDWAL 42.
Telephoon 1998.

SERVICE ANTISEPTIQUE.
Voor een vlugge en nette bediening bezoeke men de **KAPSALON** van
Molenstraat 50. ***J. P. HUMEL,*** **'s-Gravenhage.**
Abonnement: { 14 maal scheren f 1.—. 7 maal haarknippen f 1.—.
Specialiteit in **eau de cologne** 471 en het **Indische merk H** en S.

Maatschappij „NUTRICIA"
ZOETERMEER,
Filiale Den Haag: Piet Heinstraat 102a,
Telephoon 1739.
Roomboter, Gehomogeneïseerde Melk en Room, Kindermelk systeem Prof. Backhaus.
Leveranciers Rotterdamsche Lloyd, Stoomvaart Mij Nederland, Etat Indépendant du Congo, enz.

Gebr. UITERWIJK.
Piet Heinstraat 99. — 's-Gravenhage.
Telephoon 3413.
Huishoudelijke Artikelen.
Haarden, Fornuizen,
Kinderwagens en Sportkarren.
Smederijwerken, etc.

Firma Gebr. KALSE,
Vlamingstraat 41. Den Haag.
KANTOORBOEKHANDEL.
Specialiteit in Lederwaren.
KOFFERS. TASSCHEN.

FABRIEK
VAN
Gaskronen, Kandelabres, Appliques
Kopergieterij. Koperdraaierij. **W. J. Schuling.** Koperslagerij. Koperdrijverij.
Paveljoensgracht N°. 29a.
FILIAAL: KORTE HOUTSTRAAT N°. 2. BIJ HET PLEIN.

B. DERKSEN,
Brood- en Beschuitfabriek „de Oude Vette Hen".
Hofleverancier.
Telephoon 2480. Oude Molstraat 8.
DEN HAAG.
Gewoon en Luxebrood, Beschuit, Krentenbrood enz.

Begrafenis-Onderneming
van D. J. JOUVENAAR.
Hoofd-Kantoor: Veenkade 56.
Specialiteit in GRAFHEKKEN, ZERKEN en MONUMENTEN.

Croes & Co. — Spui 231.
Fabriek van Koper- & Blikwerken.
BLANK, GELAKT en VERNIKKELD.
Gegalvaniseerde artikelen voor
HOENDERPARKEN.
alles volgens opgaaf of teekening.
Magazijn van Huishoudelijke Artikelen.
BINNENKISTEN VOOR INDIËN.

VAN RIJSWIJK & ZOON
Hofleveranciers.
Veenkade, Kettingstraat n/d Passage
Bloemwerken van Kunst en Smaak.
AANLEG en
ONDERHOUD van TUINEN.
3340 Telefoon 2875.

HAUTE NOUVEAUTÉ
IN
ENGELSCHE STOFFEN.
C. A. JANSEN.
TAILLEUR.
Wagenstraat 81. — Den Haag.

G. J. R. VAN DER GAAG & Zn.
Drogerijen. — Chemicaliën.
Pharmaceutische Specialités.
BAD-, TOILET-, WERKSPONSEN.
Eau de Cologne.
27 GROENMARKT. Telephoon 2512.

Wat onze klanten zeggen!
Zij, die eenmaal hun
Schoenwerk
gekocht hebben bij
„DE CONCURRENT"
45, VLAMINGSTRAAT 45,
KOMEN STEEDS WEDER.

Filiaal van
G. C. SMEELE,
Stoomgrutterij en Mosterdfabriek.
Vogelzaad en Voerartikelen.
Weimarstraat 54.

Wat is Cera?
Het geheim van den meubelmaker. Het eenige product dat bewezen heeft geschikt te zijn voor het onderhoud van uwe meubelen. Uitsluitend verkrijgbaar in flacons van 15 en 25 cent bij: **W. H. van IJsselstein** drogist **Spui 256** tegenover de Bierkade.

Ch. F. RIJKEN & Co.
Pianofabrikanten. — Hofleveranciers.
26 Nieuwstraat 26. — DEN HAAG.
Magazijnen van Amerikaansche, Duitsche en Fransche Vleugels, Pianino's en Orgels, in verschillende prijzen, stijlen en houtsoorten. PIANINO's, speciaal voor het tropische klimaat vervaardigd, in verschillende prijzen voorhanden, welke met certificat d'origine en garantie verkocht worden.
Fabriek speciaal ingericht voor Reparatiën.
Ruime keuze van Huurinstrumenten.
Stemmen, Repareeren, Verhuren.

Distilleerderij „DE POSTWAGEN",
Depot Kranestraat 80.
INMAAK-BRANDEWIJN,
per Liter ***f 0.75*** en ***f 0.80.***

R. BERKENBOSCH, firma H. Spaan
levert steeds prima kwaliteit
Melkbrood.
Korte Beestenmarkt 2. Teleph. 1970.
Reinkenstraat 45. Gedempte Burgwal 31.
DEN HAAG.